

Periodiek

Historische Kring Maarssen, 48^e jaargang
nr. 2 - 2021

MET O.A.:

DE JOODSE BEGRAAFPLAATS BIJ DE MACHINEKADE:

een verwarrende geschiedenis

'LOVE LOST' OF JONG GELUK

langs de Vecht in Maarssen

GESCHIEDENIS VAN DE GEREFORMEERDE KERK IN TIENHOVEN

Voor erkend scharrelees

Slagerij
Dorresteyn
sinds 1882

Nassastraat 4
Tel. 0346 - 561219
Maarssen

RADIO - T.V.
ELECTR. HUISHOUDELIJK
+ VOORDEEL + VAKMANSCHAP
+ KWIEKE SERVICE

radio en t.v. speciaalzaak

elektron

Nassastraat 9-11,
3601 BA Maarssen
telefoon: 0346-562081

Bij ons is iedereen welkom
waar de fiets ook vandaan komt.

Nassastraat 99, Maarssen
Telefoon: 0346-760760

info@honigtweewielerspecialist.nl
www.honigtweewielerspecialist.nl

f VOLG ONS OP FACEBOOK
WWW.FACEBOOK.COM/HONIGTWEEWIELERSPECIALIST

VAN VREDENDAAL & ZN
aannemersbedrijf restauratiewerken

anno 1911

Harmonieweg 1 3603 BN Maarssen

info@vanvredendaalenzn.nl 0346 561356
www.vanvredendaalenzn.nl 06 12 961 465

colofon

Opgericht op 11 september 1972, opgenomen in het verenigingenregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en Omstreken onder nummer 301763120000.

Voor informatie en contact met HKM:

Website www.historischekringmaarsse.nl
e-mail: secretaris@historischekringmaarsse.nl

Interim bestuur:

Hans Kuijl, voorzitter
Rob Franse, vicevoorzitter
Arie van Ginkel, secretaris
Postbus 90, 3600 AB Maarssen, tel.: 0346-564168,
e-mail: secretaris@historischekringmaarsse.nl
Ronald van Tongeren, penningmeester
Hans van Bommel, Bert de Ruiter.

Ledenbeheer:

Jantien de Ruiter
e-mail: ledenbeheerhkm@ziggo.nl tel.: 0346-563599

Ereleden:

Mevr. G.M. Willekes-van Putten (24-02-2000), J.H. Sagel (22-02-2001), B. de Ruiter (21-02-2002), mevr. M.C. Hatzmann-Scheltema (23-02-2006), B. Visschedijk (26-02-2009), mevr. A. Wolters-Dekkers (03-03-2011), H. Blaauw (06-03-2014)

Leden van verdienste:

Drs. W. Smits (10-02-1994), mevr. A.P. van Haaften-van Rijswijk (26-02-2015), mevr. R. Tjhuis (10-03-2016)

Redactie Periodiek:

Jan Simonis (voorzitter), Arjan van Weele (secretaris),
Piet Gentenaar, Bert de Ruiter, Ria Tjhuis.

Kopij zenden aan: Jan Simonis,
e-mail: bestuur4@historischekringmaarsse.nl

Voor verkoop losse nummers: Bert de Ruiter, Nic. Maesstraat 6,
tel. 0346-563599

Lidmaatschap:

Het lidmaatschap kost € 15 per jaar. Opzeggen kan alleen vóór het einde van het kalenderjaar. Voor meer informatie en aanmelden als lid van de Kring zie de website of neem contact op met Jantien de Ruiter, Nic. Maesstraat 6, 3601 DR Maarssen, tel.: 0346-563599 en e-mail: ledenbeheerhkm@ziggo.nl

Eventuele stortingen op ons rekeningnummer
NL93INGB0002907376 t.n.v. Penningmeester HKM.

Vormgeving en productie:

Topic Creatieve Communicatie, Wierden.

inhoud

- 43 Colofon en Inhoud
- 44 Kringnieuws
- 45 De joodse begraafplaats bij de
Machinekade: een verwarrende
geschiedenis
- 53 'Love Lost' of jong geluk langs de Vecht in
Maarsse
- 61 De geschiedenis van de gereformeerde
kerk in Tienhoven. Na jarenlange leegstand
gered van de sloop
- 66 De wandeling van De Pijper in 1916, een
terugblik Deel 13
- 68 Criminaliteit in Stichtse Vecht (1530-1811)
Deel 2
- 75 Nieuwe boeken in de bibliotheek van de
HKM
- 77 Uit de Oude Schoenendoos Deel 86

op de cover

Gereformeerde kerk in Tienhoven

Kringnieuws

Het overnemen van artikelen en afbeeldingen zonder toestemming van de redactie is niet toegestaan. De inhoud van de artikelen is voor verantwoording van de auteur. U kunt kopij voor het volgende nummer inleveren vóór 15 juni. De Historische Kring Maarssen heeft al het mogelijke gedaan om de eventuele rechthebbenden op beeld en/of tekst in dit Periodiek te achterhalen. Indien u meent aanspraak te kunnen maken op dergelijke rechten, verzoeken wij u contact op te nemen met het bestuur via de secretaris.

Van het bestuur

Gelukkig hebben we de foto's nog en het Periodiek en ruim dertig actieve vrijwilligers van wie een deel bijzonder druk is met ontzettend interessante en leuke dingen voor de toekomst. Wat we helaas niet hebben, is een harde planning van de komende lezingen, de excursie en de algemene ledenvergadering. De nabije toekomst is te onzeker. Zodra we veilig kunnen plannen, gaan we dat ook onmiddellijk doen en dan laten we dat direct horen via de HKM – ACTUEEL e-mail en via onze website www.historischekringmaarssen.nl

Wat kunt u verwachten? Allereerst een nieuwe beeldbank waarop straks duizenden foto's digitaal door iedereen te bekijken zijn. Natuurlijk is er ieder kwartaal een prachtig Periodiek. Van september 2022 t/m september 2023 vieren we ons 50-jarig jubileum met een bijzonder boek, een rondreizende expositie, een fotowedstrijd, vier bijzondere bijeenkomsten, een aantal prachtige lezingen en een ledenwervingscampagne. Alles natuurlijk met veel aandacht in de media.

Maakt ons dat gelukkig? Ja en nee. We zijn pas echt gelukkig wanneer we weer enigszins normaal bijeenkomsten kunnen houden en merken dat iedereen daar in volle gezondheid aanwezig is en met enthousiasme zelf ervaart wat een leuke vereniging we zijn; ook wanneer we weer wat gemakkelijker kunnen doorpakken op een aantal gebieden die echt wat extra aandacht

behoeven zoals onze digitale communicatie, het behoud van onze prachtige lokale historie en een stukje archeologie. Nog gelukkiger zijn we wanneer we ook meer jongeren geïnteresseerd krijgen in onze lokale historie en nieuwe vrijwilligers kunnen verwelkomen.

Allereerst hopen we dat we als bestuur, commissies en werkgroepen weer fysiek bij elkaar kunnen komen en elkaar weer kunnen inspireren om vervolgens al onze leden weer te inspireren. Voor nu wensen wij iedereen veel sterkte in deze beperkende tijden. Kom er gezond weer uit!

Schenkeningen

Van de Christelijke Zang- en Oratoriumvereniging Excelsior ontvingen wij het bericht dat de vereniging helaas heeft moeten besluiten om haar activiteiten te beëindigen. Onze Kring ontving – wegens het staken van de activiteiten – een financiële gift van Excelsior.

Van mevrouw Jannie van Hof ontvingen wij twee plakboeken met krantenknipsels van stukjes - veelal gedichten - die Clinge Doorenbos voor De Telegraaf schreef in de periode 1925-1929.

Alle gevers hartelijk dank.

Beeldbank HKM

De verzameling afbeeldingen in de beeldbank groeit gestaag. De werkgroep heeft al vele duizenden foto's over de geschiedenis en ontwikkeling van Maarssen benoemd en gearchiveerd. De afbeeldingen worden gebruikt voor lezingen, plaatsing in het Periodiek en in andere publicaties. In de toekomst zullen ook vaste en wisselende selecties van foto's op onze website te zien zijn. Er zullen bij onze leden vast nog historisch interessante foto's in albums zitten of al op een computer staan die een plek verdienen in onze beeldbank. Wij komen graag bij u langs met een scanner of memorystick om zo uw foto's beschikbaar te maken voor de beeldbank. Heeft u foto's die u ter beschikking wilt stellen, neem dan contact op met Piet Gentenaar. E-mail: gentgrif@ziggo.nl; telefoon 06-21288585. ●

De joodse begraafplaats bij de Machinekade: een verwarrende geschiedenis

Jan Willem Gunning

Het stichten van een joodse dodenakker

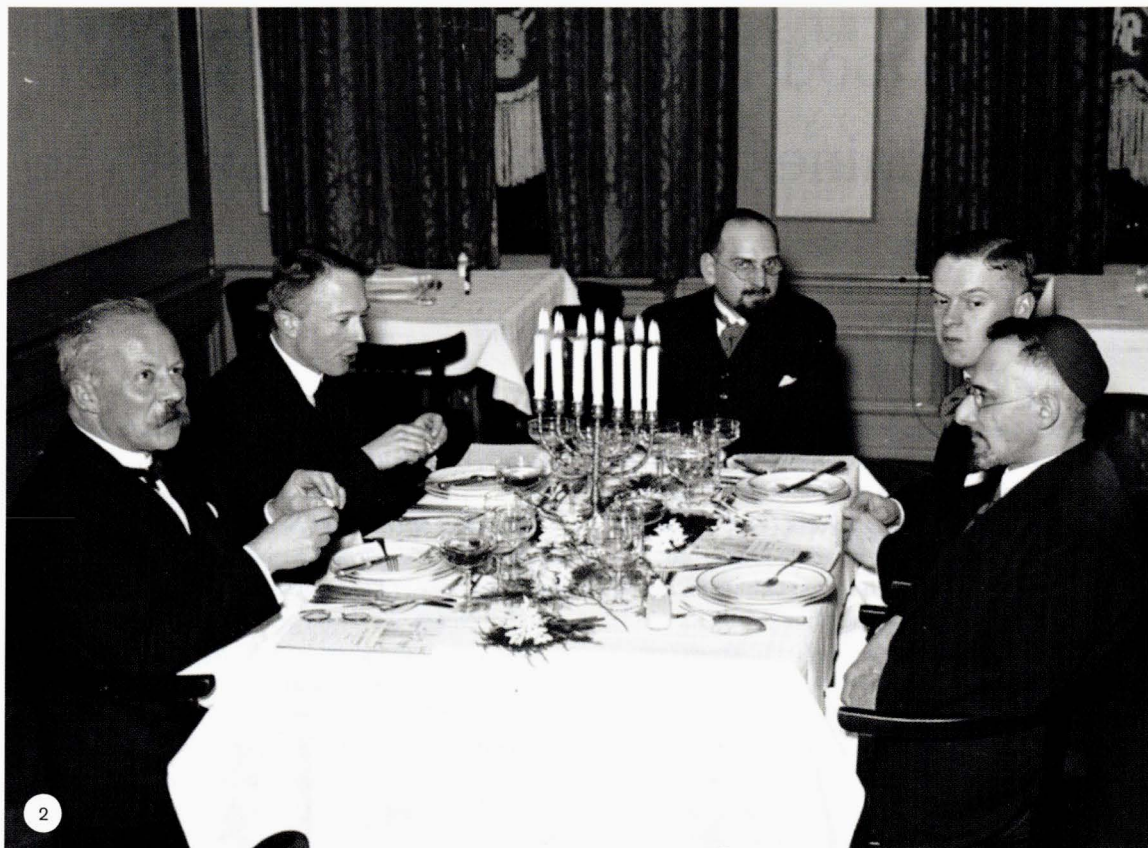
Over de joodse begraafplaats bij de Machinekade is al veel geschreven (zie afbeelding 1).¹⁾ Allereerst in 1937 door Dr. Jac. Zwarts (1899-1943), voorzanger en onderwijzer van de joodse gemeente in Utrecht, die in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw veel onderzoek deed naar de geschiedenis van de joden in de Vechtstreek (zie afbeelding 2). Zijn artikel over de begraafplaats is de bron voor alle latere publicaties.²⁾ Een recent stuk beschrijft hoe verzoeken van de Hoogduitse joden in Maarssen en Maarsseveen aan de Staten van Utrecht om een begraafplaats te mogen aanleggen

werden geweigerd, eerst in 1741 en toen opnieuw in 1747. De derde poging slaagde wel:

'... want in 1749 kochten zij een stuk grond van de Portugees-joodse dichter en geschiedschrijver David Franco Mendes (1713-1792). Mendes was eigenaar van het buiten Neerbeek, gelegen langs de Vecht. Als zoon van een welgesteld gezin ontplooidde hij zich als dichter en wetenschapper en als geschiedschrijver van de Portugees-joodse gemeenschap in Amsterdam. Zijn buitenverblijf in Maarssen maakte hem bekend met de omstandigheden van de Joodse gemeente daar. Hij vernam dat er al verschillende pogingen

H.M. Heek, Het kerkhof gezien vanuit het westen, aquarel, tweede helft 19e eeuw, Beeldbank HUA (200850). Van links naar rechts: het bosje ten noorden van de begraafplaats, het oude deel met de scheefgezakte houten zerken die gestut werden, het nieuwe deel, waar geen zerken meer overeind stonden, en het reinigingshuisje. Jaap Versteegh (Pygmalion Beeldende Kunst, Maarssen) ontdekte dat de identificatie van de kunstenaar als H. van Heek onjuist is.

Dr. Jac. Zwarts (in het midden) bij zijn promotiediner in 1935. Acht jaar later werd hij vermoord in Auschwitz.

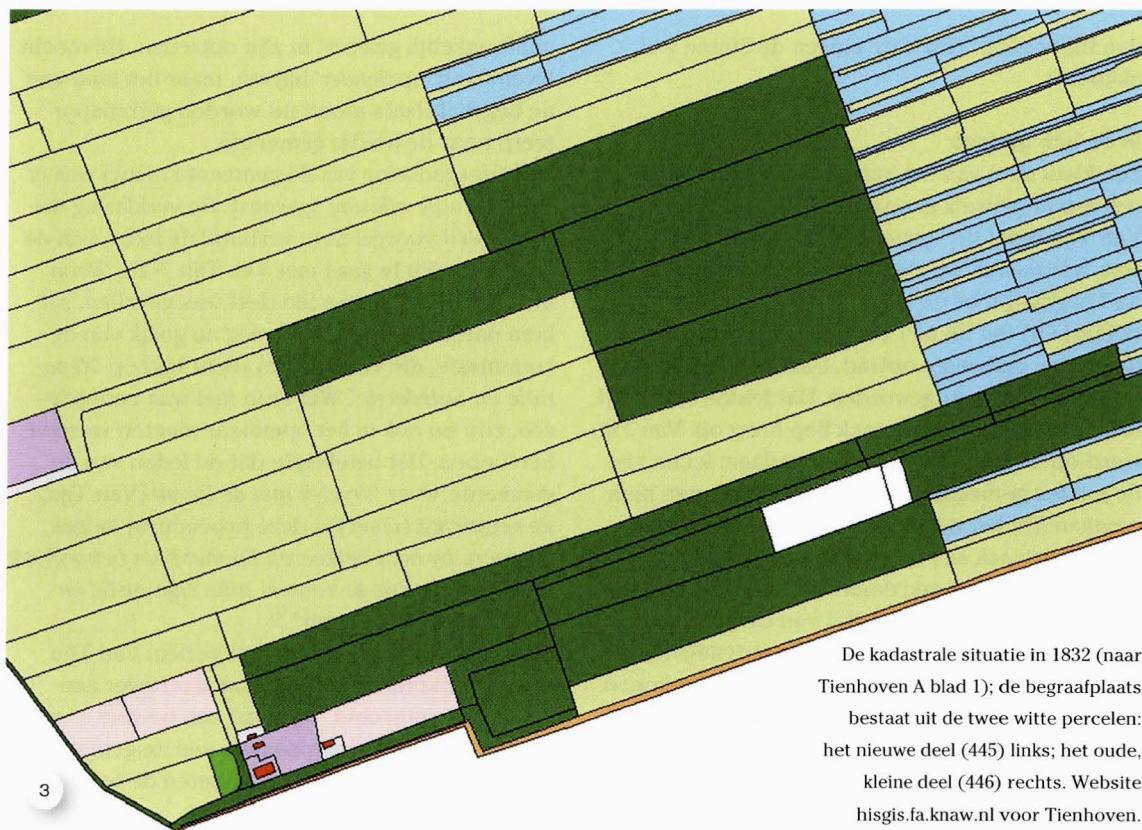
ondernomen waren om een eigen dodenakker te stichten, maar die waren tot dan onsuccesvol. De burgemeester en schepenen van Maarssen en Maarssenveen mochten zich dan wel niet verzetten tegen het wonen van Joden binnen de grenzen van beide gemeenschappen maar een eigen begraafplaats ging hen te ver. Ook de Staten van Utrecht hadden bezwaren.

Mendes bedacht echter een list en kocht in 1749 een stuk grond vlakbij Neerbeek, maar net over de grens met het gerecht Tienhoven. Daar bestond geen weerstand tegen de aanleg van de begraafplaats. Ook de directe 'buren', wellicht niet geheel toevallig grondeigenaren die ook joods waren, hadden geen bezwaren. Nu konden ook de Utrechtse Staten weinig meer tegen de vestiging van een Joods kerkhof inbrengen en nog in datzelfde jaar werd het terrein in gebruik genomen.' ³⁾

Hier klopt helaas niet veel van.

Die beroemde dichter had niets met de zaak te maken; zijn jongere naamgenoot op Neerbeek wel, maar die kocht de grond niet. De begraafplaats aanleggen in een ander gerecht was natuurlijk handig, maar zeker geen list. Eén van die directe burens, Mr. Jan Huydecoper, was geen jood. De grond lag niet net over de grens met Tienhoven en werd niet in 1749 gekocht. De begraafplaats lag niet vlakbij Neerbeek en Neerbeek lag niet langs de Vecht. In de loop van tachtig jaar navertellen van deze geschiedenis zijn er steeds meer foutjes in het verhaal gesloten en daarbij was de oorspronkelijke versie ook al een bron van verwarring.

Die verwarring begint bij de identiteit van David Franco Mendes. Zwarts nam aan dat de beroemde dichter en de man van Neerbeek één en dezelfde

De kadastrale situatie in 1832 (naar Tienhoven A blad 1); de begraafplaats bestaat uit de twee witte percelen: het nieuwe deel (445) links; het oude, kleine deel (446) rechts. Website hisgis.fa.knaw.nl voor Tienhoven.

persoon waren. Daarmee heeft hij twee volle neven, die dezelfde naam droegen, ineengeschoven. De dichter was een zoon van Abraham Franco Mendes; diens broer Isaak was de vader van de man van Neerbeek.⁴⁾

In 1750 was die andere David Franco Mendes (1717-1781) samen met zijn broer Jacob eigenaar van Neerbeek; hun zusje Sara bezat het buurhuis Spruytenburg (nu Leeuwenburg) en hun moeder was eigenaresse van Geesbergen. David zou uiteindelijk de eigenaar van die drie aan elkaar grenzende buitenplaatsen worden.⁵⁾ Hij bezat ook het veel grotere buiten Blijendaal (11 morgen: ongeveer 9 ha), dat verder het veen in lag, achter Neerbeek in het gerecht Tienhoven. Blijendaal grensde aan het stuk land waarop de begraafplaats zou komen. Zwarts dacht misschien dat dat land ook van David Franco Mendes was en schreef dan ook dat die 'klaarblijkelijk' (p. 62) de grond voor de begraafplaats heeft overgedragen. Dat was echter niet zo. Die grond, beplant met

wilgen, was niet afkomstig van de Portugese jood Franco Mendes, maar van de katholieke familie Van Seldenrijk. Baars en Jasper van Seldenrijk verkochten het land in 1750 voor 150 gulden aan Gabriël Jacobsz. van Tijn, die daarbij namens de Hoogduitse joodse gemeente in Maarssen zou optreden.⁶⁾

De gemeente had in 1749 aan de Staten toestemming gevraagd voor het stichten van een begraafplaats op die grond. Dat het perceel in Tienhoven lag, was aantrekkelijk want de schout van Maarssen, die had geprotesteerd tegen de eerdere plannen, had daar niets te zeggen. Bovendien verklaarden drie aanzienlijke heren geen bezwaar te hebben tegen het plan voor de begraafplaats: de ambachtsheer van Tienhoven, Mr. Ferdinand van Collen (1719-1764), heer van Gunterstein en de eigenaars van de belendende percelen, de Amsterdamse burgemeester Mr. Jan Huydecoper (1693-1752), heer van Maarsseveen, Neerdijk en Nigtevecht en David Franco Mendes als eigenaar

van Blijendaal. ⁷⁾ Dit keer gingen de Staten wel akkoord.

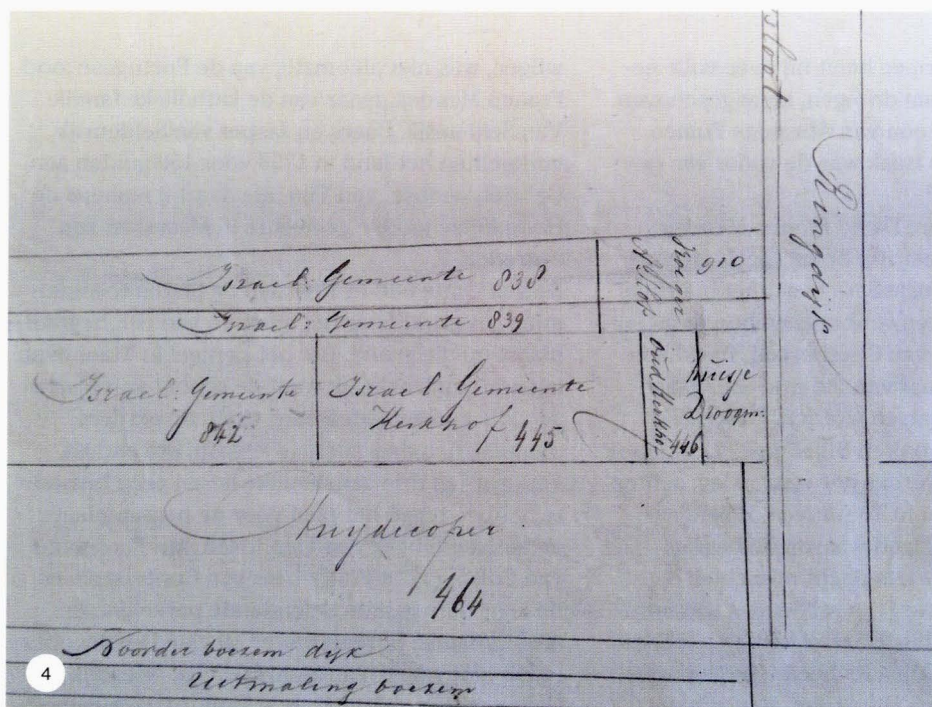
In de ban gedaan

Een klein deel van het aangekochte land werd meteen in gebruik genomen als begraafplaats. Van Tijn werd de 'opziender' of 'Gabai'. Het land was 'abusivelyk' op zijn naam gekomen omdat hij had nagelaten bij de koop te 'mentioneer' (op te merken) dat hij niet voor zichzelf maar voor de joodse gemeente optrad. Daardoor was hij ten onrechte eigenaar geworden. Dat leidde natuurlijk tot grote irritatie en de zaak liep hoog op. Van Tijn werd op 28 mei 1751 in de ban gedaan: leden van de joodse gemeente mochten niet meer met hem omgaan. Hij liet het er niet bij zitten en spande een rechtszaak aan tegen de gemeente. Op 11 januari 1752 deed een commissie die bestond uit twee raadsheren van het Hof van Utrecht uitspraak. Uit dat stuk blijkt dat alle ontvangsten en uitgaven van de begraafplaats via Van Tijn liepen. Er werd nu afgesproken dat hij zijn boekhouding moest laten inspecteren door de penningmeester van de gemeente. Kennelijk was Van Tijn te

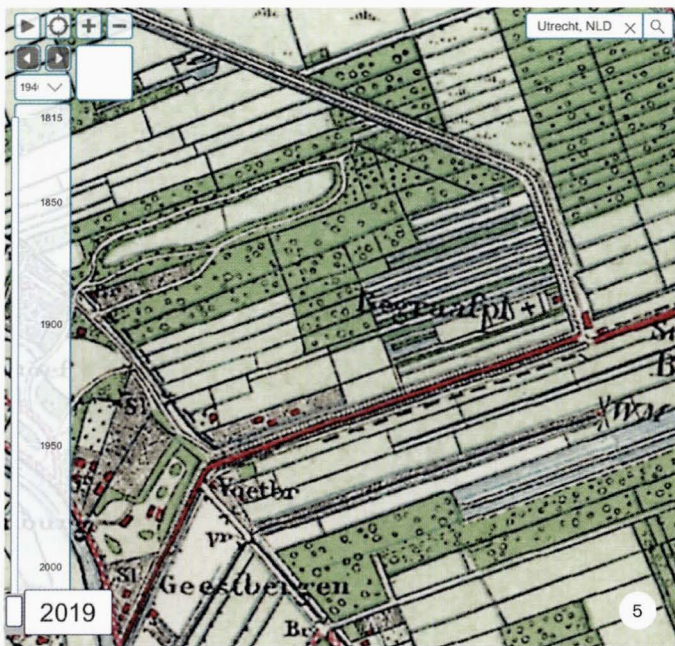
onafhankelijk geweest in zijn optreden. Hij mocht levenslang 'opziender' blijven, maar het land van de begraafplaats moest nu worden getransporteerd naar de joodse gemeente.

In de vergadering van de gemeente in mei was er een 'poenale aflesing' geweest. De verklaring die toen werd voorgelezen, verbood de leden van de gemeente om te gaan met Van Tijn. ⁸⁾ De 'Hoon' die hem door die ban ten deel was gevallen, zat hem natuurlijk hoog. Hij kreeg nu gelijk van de commissie, die vond dat hij recht had op 'Reparatie en Satisfactie'. Wat er in mei was voorgelezen, zou nu ook in het openbaar moeten worden herroepen. Dat betekende dat de leden van de gemeente weer 'Vryelyk met de Reqnt [Van Tijn, de requirant (eiser) in deze procedure] mogen omgaan, by hem verkeerren En met hem behooryck handelen als van te Vooren, mits Zigh rustig en Vreedsaam te Gedragen'. ⁹⁾

Maar, zoals Zwarts ook al had gezien, Van Tijn droeg het kerkhof pas drie jaar later over aan de joodse gemeente. ¹⁰⁾ Hij gaf zijn bewind toen op en ontving als compensatie van de gemeente f 104,00. Zelfs bij de notaris moeten de gemoe-

De begraafplaats na de aanleg van de ringdijk van de Bethunepolder. De joodse gemeente had inmiddels enkele belendende percelen aangekocht. Die werden als weiland verpacht. HUA, 361 Ned.-Israëlitische gemeente te Maarssen, 75 kadastrale kaartjes, geen datum (na 1874).

De ligging van de begraafplaats. In rood de Machinekade vanaf Geesbergen met linksonder een deel van het terrein van Leeuwenburg-Neerbeek-Sluysoort, dat in 1947 zou worden gesplitst. Aansluitend, na de knik in de weg, het terrein van Blijendaal; verderop het Jodenlaantje, de afslag naar links (boven het midden) die even later een hoek naar rechts maakt en verder evenwijdig aan de Machinekade loopt; rechtsboven het gemaal. Het kruis staat op het nieuwe deel van de begraafplaats (445); de smalle witte strook daarnaast is het oude deel (446). Rechts daarvan ligt het bosje (restant van perceel 448) met daarop (in rood) het huisje van de droogmakerij. Website Topotijdreis 200 jaar Topografische kaarten, deze kaart voor 1910-1949.

deren nog verhit zijn geweest, want er werd van alles in de akte doorgehaald. Die werd zo verwarrend dat er voor alle zekerheid nog een tweede stuk werd opgesteld. Daarin verklaarde Van Tijn aan de gemeente *'overgegeven te hebben het kerkhof met alle zijn recht t welke hij daar opgehadt heeft en het dus als vrij aan die gemeenten overgeeft sonder Enig recht daar op te houden off ooyt te sullen Eysschen.'*¹¹⁾

Zwarts dacht dat de joodse gemeente eerst maar een klein stukje land had gekocht, een perceel van 18 bij 34 meter. Later zou een veel groter stuk zijn verworven - hij laat in het midden hoe - dat in 1779 werd opgehoogd met de bagger die uit de grenssloten werd gehaald.¹²⁾ De helft van dat nieuwe stuk werd toen in gebruik genomen als uitbreiding van het kerkhof.¹³⁾ Zwarts vergiste zich: die twee stukken land vormden samen de aankoop van 1750.¹⁴⁾

In het begin van de twintigste eeuw werd de joodse gemeente snel kleiner. In 1914 waren er nog maar drie leden over en die vormden samen het bestuur. De voorzitter, de koopman Bernardus Kuijt, werd in 1922 als laatste *'in het veen'* begraven.

De restanten van de begraafplaats

De eerste kadastrale kaart van 1832 laat zien dat het kerkhof toen aan de noordkant grensde aan een stuk bos (zie afbeelding 3). Dat perceel (kadastraal Tienhoven A448) werd later doorsneden door een sloot en door de ringdijk van de Bethunepolder. Ten noorden van de begraafplaats kwam toen een huisje voor *'de droogmakerij'* (afbeelding 4). Dit is ook te zien op de laatste topografische kaart waarop de begraafplaats nog is aangegeven (afbeelding 5).¹⁵⁾

De situatie die wij nu kennen, is anders. Door de aanleg van het waterleidingkanaal in de jaren vijftig van de vorige eeuw is er van het restant van perceel 448 vrijwel niets meer over: het wandelpad langs de dijk van het kanaal is nu alleen door een sloot gescheiden van het oude deel van het kerkhof. Vanaf dat pad zijn de overgebleven zerken goed te zien (afbeelding 7). Toen Zwarts de begraafplaats bezocht, stond er van de houten zerken (nog te zien op afbeelding 1) geen enkele meer overeind. Hij vond nog wel twee stenen zerken op het oude stuk van de begraafplaats. Over één van die stenen schreef hij:¹⁶⁾

'Midden, op dit door hoog opgaand hout en geheimzinnig ritselend riet en van alle zijden door

Henk Schellevis, Het oudste gedeelte van het Jodenkerkhof te Tienhoven, met de beide overgebleven zerken van 1764 en 1765, sepia-tekening, illustratie in Zwarts (1937).

water afgesloten sombere groene eiland zien wij schier als een symbool de opgeheven zegenende Priesterhanden boven de laatste rustplaats van de man (Nathan Levie van Tijn, de parnassijn die de synagoge aan de Diependaalsedijk in 1759 had opgericht en overleed in 1765), die voor zijn gemeente zelve een zegen was, die haar met oneindig veel moeite het Godshuis heeft bezorgd en wiens levenswandel was 'de weg der oprechtheid'.

Over de tekening van afbeelding 6 schreef hij: *'En zo tekende Henk Schellevis de beide zerken van de Parnassijn en de Rabbijn in de poëtische rust en verlatenheid van het eenzame oudste gedeelte door bossage's omsloten, zoals het daar in het Tienhovense plassenlandschap ligt als laatste herinnering van het oude, vergeten kerkhof, het Joodse 'Huis des Levens'.*

Na een lange periode van verwaarlozing werd de totaal overgroeide plek van de zerken in 2004 grondig aangepakt. Er zijn nu niet twee, maar vier stenen zichtbaar. Een groep vrijwilligers zorgt trouw voor het onderhoud. Er is veel belangstelling voor dit bijzondere plekje, ook door de wandelingen ernaartoe die de Historische Kring Maarssen enkele keren heeft georganiseerd. ●

Noten

1. Ik ben Hans van Bommel, die zijn verzameling publicaties over dit onderwerp aan mij uitleende, zeer erkentelijk.
2. J. Zwarts, 'Het Jodenkerkhof onder Tienhoven', in: *Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap Niftarlake* (1937) 55-97.
D. Dekker, *Toestanden en gebeurtenissen uit de geschiedenis van Maarssen* (1984) 56.
J. Pinkas, B. Hartog en D. Michan, *Geschiedenis van de joodse gemeenschap in Nederland* (1992) 456.

De vier overgebleven zerken, gezien naar het zuiden vanaf het pad langs het Waterleidingkanaal. Foto J.W. Gunning.

T. Visschedijk-Lammers, 'Sporen uit het joodse verleden van de Vechtstreek', in: *Periodiek Historische Kring Maarssen* nr. 3 (2010) 80-86.

J. van Es, 'Joodse begraafplaats in de polder', in: *Vechtstroom* (2014) 18.

Alleen Zwarts deed archiefonderzoek naar de begraafplaats. Inmiddels is dat veel makkelijker dan in zijn tijd. De meeste inventarissen zijn nu digitaal beschikbaar en ook veel archiefstukken zijn gedigitaliseerd.

3. L. Bok, 'Maarssen - Joodse begraafplaats', op website: www.dodenakkers.nl (2014).
4. J.W. Gunning, 'Leeuwenburg en de omringende buitenplaatsen', in: *Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap Nittarlake* (2004) 21-83.
5. Gunning (2004) beschrijft deze familie uitvoerig; eigenaarslijsten op 70-74.
6. Het Utrechts Archief (HUA), 1111-2 losse aanwinsten, 44 akte van overdracht van 'een perceel griend- of hoephoutland', 27

mei 1750, HUA, 361 Ned.-Israëlitische gemeente te Maarssen, 162 'stukken betreffende de verkoop door Baars en Jasper van Seldenrijk aan Gabriel Jacobs van Tijn een halve morgen griend of hoephout achter de hofstede Blijendaal te Tienhoven, 1750', 10 feb. (koop) en 27 mei (transport) 1750. Bij de koop worden de eigenaren van de belendende percelen ten onrechte opgegeven als Jan Elias Huydecoper (1699-1744), heer van Maarsseveen, burgemeester en raad van Amsterdam (die was al jaren dood; zijn zoon Mr. Jan Huydecoper was nu de eigenaar) en 'Jacob Franco' (dat moet zijn David Franco Mendes, zijn broer). Zwarts' veronderstelling dat Franco Mendes de grond in 1749 verkocht aan de gemeente, is dus onjuist; de verkoop vond namelijk een jaar later plaats en Mendes was niet de verkoper. Hij speelde dus geen hoofdrol in dit verhaal, maar had alleen verklaard geen bezwaar te hebben.

Jasper van Seldenrijk woonde in 1748 bij de Zogwetering. Baars van Seldenrijk was toen tapper en boer. Hij woonde in de herberg Het Swarte Varken (tevens het gerechtshuis van Maarsseveen)

en had tien morgen eigen land en nog twee morgen gepacht. (D. Dekker, 'Nieuw-Maarsseveen omstreeks 1750', in: *Periodiek Historische Kring Maarssen* (1986) 2-12).

Baars was in 1728 (katholiek) getrouwd met Dorothea Vincent. Zij woonde al in Het Swarte Varken, als huishoudster voor haar oom Willem Heems. Het echtpaar woonde daar sindsdien samen (HUA, 34-4, not. Patricius Hendrik Lindsay te Utrecht, 26 feb. 1727 en 15 okt. 1731).

7. Van dit drietal was Franco Mendes de aanzienlijkste, ook al zijn de twee anderen veel bekender. Zijn hoge status blijkt uit het feit dat toen zijn zoon Jacob Franco Mendes in 1771 in Den Haag trouwde, prins Willem V en zijn vrouw de plechtigheid bijwoonden. De prins opende 's avonds met de bruid het bal, terwijl Jacob

leidde tot een proces bij het Hof van Utrecht. Van Tijn verklaarde uiteindelijk plechtig dat het hem speet en dat er niets tegen deze drie mannen te zeggen was.

HUA, 361 Ned.-Israëlitische gemeente te Maarssen, 163: 'akte waarbij Gabriel Jacob van Tijn voor het Hof van Utrecht zijn excuses aanbiedt voor het beledigen van Benjamin Goudschalk, Eleasar Abram en Marcus van Leer, 1756'.

12. RHCVV, 1067 notariële archieven, 1842 notaris Marten van den Helm te Nieuw-Maarsseveen, 2 augustus 1779. De misvatting dat de begraafplaats aan Neerbeek grensde, gaat terug tot een vergissing in deze akte.

De grenssloten werden bij deze gelegenheid veel breder gemaakt, ten koste van het land van de begraafplaats. Om te

In het begin van de twintigste eeuw werd de joodse gemeente snel kleiner. In 1914 waren er nog maar drie leden over en die vormden samen het bestuur.

met prinses Wilhelmina danste. De zeer fraaie huwelijksgeschenken die het jonge paar van het stadhouderlijk paar kreeg, zijn bewaard gebleven.

8. Dat gebeurde wel vaker in joodse gemeenten. Er waren allerlei gradaties van wat wel en niet mocht in de (meestal korte) periode waarvoor een dergelijke ban gold. De bekende verbanning van Spinoza (voor eeuwig) was een uitzonderlijk zware vorm.
9. HUA, 361 Ned.-Israëlitische gemeente te Maarssen, 62 'stukken betreffende het beheer van de begraafplaats 1752-1874'. Van Tijns aanstelling ging al in op 23 maart 1749, dus een jaar voor de aankoop van het terrein. Zwarts heeft deze uitspraak niet gezien en vond alleen een notariële akte (zie volgende voetnoot) over de afloop van het conflict in 1755. Die plaatste hem voor veel raadsels. In het archief van de gemeente ontbreken de notulen van het kerkbestuur tot 1871. Er is dus geen nadere informatie over de voorlezing van de ban op 28 mei 1751: die kennen we alleen door de uitspraak van de commissie een half jaar later.
10. Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen, Breukelen (RHCVV), 1067 notariële archieven, 1202 not. Johannes van Eeten te Maarssen, 7 maart 1755. In deze akte wordt Van Tijn slager ('slagter') genoemd.
11. Als de joodse gemeente verwachtte voortaan geen problemen meer met Van Tijn te zullen hebben, vergiste zij zich. Een paar jaar later was er weer een nieuw incident toen hij drie vooraanstaande leden, onder wie de parrassijn Goudschalk, beledigde. Ook dat

voorkomen dat de helft van die verbreding aan de buurman (na bijna dertig jaar was dat nog steeds David Franco Mendes) zou toevallen, werden de sloten door de notaris opgemeten voordat zij verbreed werden. Daarna lag de grens niet meer in het midden van de sloten.

13. Zwarts (1937) 72, 79, 92-94.

14. In 1832 kregen deze gronden in sectie A blad 1 Tienhoven de kadastrale nummers 446 (610 m²) en 445 (3.460 m²), samen dus 4.070 m², wat overeenkomt met de aanduiding in de transportacte van 1750: een halve morgen. Op de Beeldbank Cultureel Erfgoed staat het minuutplan 1811-1832 van Tienhoven en de 'oorspronkelijk aanwijzende tabel' (OAT). De OAT vermeldt dat de twee percelen eigendom waren van de 'Gemeente de[r] Joden' en in gebruik waren als kerkhof. De percelen aan de zuid- en westkant (435-444) stonden toen op naam van Abraham Capadoce, die het land van Neerbeek en Blijendaal dat eens eigendom van Franco Mendes was, had gekocht. Aan de oostkant lag een stukje bos (448). Tussen het kerkhof en de Machinekade lagen de percelen 461-465, weilanden die eigendom waren van Willem Huydecoper (1770-1832), burgemeester van Tienhoven en een zoon van Mr. Jan Huydecoper, die in 1749 geen bezwaar had gemaakt.

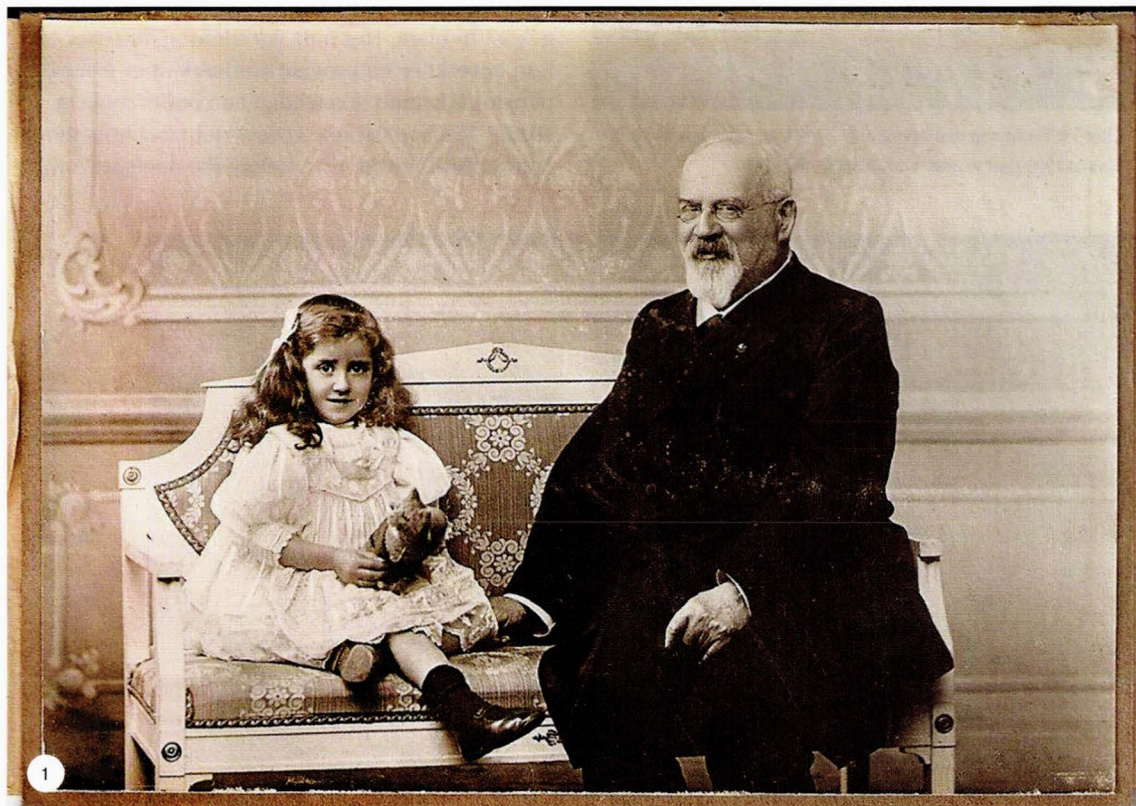
15. Dat de joodse begraafplaats wordt aangegeven met een kruis, is bijzonder.
16. Zwarts (1937) 83, 97.

'Love Lost' of jong geluk langs de Vecht in Maarssen

Jaap Kamp

Ongeveer een jaar voor zijn afscheidscollege in juni 1907 gaat Cornelius Kan (1837-1919), de eerste professor aardrijkskunde van Nederland, met zijn echtgenote Johanna Antonia Verweij (1865-1926) in Maarssen wonen. Het moeten turbulente tijden voor het echtpaar zijn geweest. In 1894 huwde Kan, weduwnaar met volwassen kinderen, met Johanna Verweij. Zij had in 1889 haar echtgenoot Carel Wijnmalen en hun tweejarig zoontje in Oost-Indië onder tragische omstandigheden verloren; beiden waren door inlanders vergiftigd.

De weduwe, die ook nog in verwachting was, keerde spoorslag terug naar haar ouders in Zeeland. Nog in datzelfde jaar werd haar zoon Henri Wijnmalen daar geboren. In 1892 gaat de jonge weduwe in Amsterdam studeren, onder andere bij professor Kan. Ondanks een groot leeftijdsverschil raken zij verliefd op elkaar en besluiten te trouwen. Het huwelijk blijft bijna twaalf jaar kinderloos, totdat op 6 maart 1906 hun dochter Lientje in Amsterdam wordt geboren: mijn moeder (zie afbeelding 1).

Professor Cornelius Marius Kan met zijn dochter Lientje.
Foto uit circa 1912. Bron: Familiearchief Jaap Kamp.

Huis De Vecht aan de Herengracht 7 in Maarssen waar de familie Kan in 1906 gaat wonen. Foto Jaap Kamp 2020.

Huis De Vecht aan de Herengracht

De verhuizing naar Maarssen was het resultaat van een weloverwogen zoekproces. Voorop stond dat het echtpaar na Kans pensioen in een landelijke omgeving wilde gaan wonen. Als eerste verkent hun (stief)zoon Henri, inmiddels 16, op de fiets mogelijkheden langs de Vecht. Hij zit op het gymnasium in Amsterdam, maar is geen studiebol. Dit tot verdriet van zijn geleerde vader die nog van 1895 tot 1898 gewaardeerd privaatdocent van de jonge koningin Wilhelmina was geweest. Henri suggereert eerst de buitenplaats Cromwijck, maar dat is 'niet passend' voor een gepensioneerde hoogleraar, zijn vrouw en zijn kinderen Henri en Lientje. Kan kiest voor Huis De Vecht aan de Herengracht 7 in Maarssen, een pand dat herinnert aan Amsterdamse grachtenhuizen (zie afbeelding 2). In de eerste helft van de negentiende eeuw fungeerde het nog als woning voor de burgemeesters F.H. van den Helm van Maarsseveen en J.G. Dolmans van Maarssen. Het moet in 1906 zo'n f 5.000 gekost hebben. Het huis ligt dichtbij de rivier en Kan betreft er een royale studeerkamer waar de pensionado zich kan wijden aan onderzoek en studie. Kans artistieke vrouw richt het huis in met haar antiquiteitenverzameling die deels nog uit

Huis ten Bosch. Prentbriefkaart zonder jaartal.

4

Portret van Jo
(Johanna van Vloten)
uit circa 1906. Op deze foto is
zij 14 jaar. Bron: Fotocollectie Pieter van Vloten.

Indië afkomstig is. Huis De Vecht heeft een voor Amsterdamse begrippen enorme achtertuin. Daar kan kleuter Lientje fijn spelen. Haar grote broer Henri brengt zijn eerste winter vooral door met schaatsen op de Vecht. Het is de plek waar hij het meisje Jo ontmoet...

Prille liefde op het ijs

Bij wat nu volgt laten we Henri zelf aan het woord. In de jaren 1950 heeft hij zijn herinneringen in het Engels opgetekend, waaruit ik fragmenten citeer,

de eerste nog in het Engels, de volgende gemakshalve al vertaald in het Nederlands:

'... On the ice, everyone is friendly and boys and girls make up pairs easily. Since I went to no school, and was much by myself, it was an ideal opportunity to meet other young people from the neighborhood or get to know them better. One of them, I learned to know particularly well. She was fourteen, the eldest of five children, living with their parents at the Huis ten Bosch, up-stream, just outside the village (zie afbeelding 3). She did not skate

*particularly well. Rather on the contrary perhaps, since she undoubtedly dragged one leg. She needed a strong partner. We skated together a lot, every day, nearly all day ...'*¹⁾

In een volgend hoofdstuk gaat Henri dieper op zijn liefde in: '*... Het was een liefde die drie jaar lang mijn hart deed overstromen. Haar naam was Jo (zie afbeelding 4). Ze was 14 toen het begon (Kerst 1906) en 17 toen het voorbij was (voorjaar 1909). Het leek een pad over rozen. Maar niet zonder doornen. Die kwamen niet van ons. Vriendschappen tussen jongens en meisjes werden in die jaren ontmoedigd; vriendschap met gevoelens of romantiek, om over liefde nog maar te zwijgen, was volkomen uit den boze. Maar wij waren bloedserieus. Mijn moeder wist er alles van, en, zo begreep ik, ook Jo's moeder. Zij was niet intolerant, denk ik. Een lieve vrouw. En niet onsportief. Zij kon schaatsen. Weliswaar niet beter dan haar dochter. Ik schaatste graag met haar, al was het maar onder het motto: Wie de dochter wil veroveren maakt de moeder het hof ...'*

Over vader denkt hij anders

'... Maar de vader was een ander sujet (zie afbeelding 5). Ofschoon grootgrondbezitter en een veerti-

Portret van Anton August van Vloten. Bron: Beeldbank HKM.

ger, was hij nooit anders gekleed dan in zwart jacket. Vandaar mijn afkeer voor dit type kleding. Ik vond hem een nogal verwaande kwast. Misschien was ik wel bevooroordeeld. Hij leek thuis nogal een tiran. Misschien lag het aan de forse verliezen van zijn bedrijf dat hij altijd in een slecht humeur was. Hij was oorspronkelijk rentmeester voor Graaf De Bethune, lid van een Belgische adellijke familie. Eén van hun landgoederen was een groot moerasgebied ten noorden van Utrecht. De graaf wilde het water afvoeren en het land inpolderen, iets wat eeuwenlang in Holland gebeurde. Het gebied heette ook De Bethune Polder. Maar het wegpompen van water had enorme problemen opgeleverd en de graaf had er op een gegeven moment genoeg van nog meer geld te pompen in een hopeloze onderneming. Jo's vader had toen (in 1900) de onderneming overgenomen en er een aantal jaren zijn eigen geld ingepompt. Betere resultaten bleven uit. Jo's vader deed alles wat hij kon om het Jo en mij moeilijk te maken. Niet dat hem dat volledig lukte. Enkele medeplichtigen die met ons te doen hadden, hielpen ons. Eén van hen was Jo's nichtje, net zo oud en aardig, en zij leek ook wel op Jo. Een paar keer per jaar kwam zij op Huis Ten Bosch logeren. De twee meisjes mochten samen fietsen. Gefrustreerde 'lovers' vinden oplossingen hun strengste bewaking te ontlopen. Zo was ik goed op de hoogte van deze fietsuitjes en daarmee in staat de meisjes te ontmoeten. Het nichtje bleek een chaperonne vol begrip. Op die manier zo'n twee uur samen doorbrengen was een waar genoegen ...'

Brieven via postillon d'amour

'... En dan waren er brieven! Natuurlijk niet via de post maar via een postillon d'amour. Genoeg mensen bleken bereid onze onderdrukte romances te faciliteren. Mijn brieven waren lang en poëtisch; misschien geïnspireerd op de veelgeprezen poëziebundel die ik van mijn moeder had gekregen. Jo's briefjes waren simpel maar oprecht en charmant. Soms met een verborgen belofte: 'Hoe laat begint je school morgen? Ik heb Mary beloofd haar mee naar school te nemen; misschien is het op die manier mogelijk jou een paar ogenblikken te zien.' Ik kon toen haar vaders angstgevoelens wel begrijpen. Ik wist heel goed dat meisjes niet in opspraak moesten komen, zeker niet het meisje dat ik aanbad. Op

Henri Wijnmalen, vliegenier circa 1909.
Bron: Familiearchief Jaap Kamp.

een dag, ik was nog geen 18, besloot ik dit Jo's vader te schrijven. Mijn brief was oprecht en beleefd. Maar werd nooit beantwoord. Waarschijnlijk werd Jo's vader nog bozer op me. Ik heb haar nooit over mijn brief verteld, noch voor ik hem schreef noch daarna ...'

Sinterklaas moet uitkomst brengen

'... St. Nicolaasavond is in Holland een gebeurtenis waarbij geliefden elkaar cadeautjes geven; dat kan ook anoniem; niemand neemt daar aanstoot aan. Zo wilde ook ik iets doen voor het meisje van wie ik hield. Ik vroeg mijn moeder advies. Zij adviseerde mij voor Jo een tekening te maken en haar deze anoniem op te sturen. Ik maakte een sepiatekening naar de 'Fluitspeler' van Frans Hals die ik liet

inlijsten in Utrecht. Met de zorgvuldige instructie het geheel bij Jo's huis te bezorgen zonder afzender. De fluitspeler is een aantrekkelijke en vrolijke jongeman die overduidelijk een liefdeslied speelt. Ik dacht dat mijn versie die sfeer goed genoeg weergaf. Maar om het zekere voor het onzekere te nemen schreef ik er de noten bij van het toen populaire 'Because I love you'. Misschien maakte ik daarmee een tactische fout. Jo schreef: 'Wat was ik blij met die prachtige tekening gisteravond, zonder twijfel van jou. Ik wilde jou ook zoiets sturen maar ik durfde niet; ik was zo bang dat Vader erachter zou komen. Hij keek verschrikkelijk achterdochtig toen jouw grote pakketje werd bezorgd. Natuurlijk zei ik dat ik geen idee had van wie het kwam, en ik doe er goed aan dat vol te houden'. Helaas werd

na twee dagen mijn tekening door een bediende bij mijn moeder terugbezorgd. Aan mij geadresseerd en zonder enige uitleg. Ik vond het gemeen en mijn afschuw van de zwarte jacquet werd groter. Een jaar later was ik niet meer zo ontmoedigd en probeerde het nog eens. Een ervaring rijker koos ik een onderwerp dat niet zo makkelijk tot verkeerde conclusies zou leiden. Ik maakte een potloodtekening van Rembrandts 'Man met de helm'. Het werd een waardige en enigszins sombere tekening, niet eenduidig. Maar de tekening werd even snel en op dezelfde manier geretourneerd als de vorige.'

Dagboekfragment uit 1908

Van zijn liefdesperiode hield Henri een dagboek bij. In de nacht van 29 maart schreef hij: '... Vannacht was het meest emotionele en plechtige ogenblik in mijn leven. In het prachtige heldere maanlicht ging ik naar het oude park dat vanaf de overkant van de rivier uitkijkt op het huis van mijn geliefde, mijn kleine Jo op wie ik zo verliefd ben, het huis waar mijn engeltje woont. Zaligmakend was de nacht en zuiver als echte engelen. Helder schijnende sterren en een serene maan kusten de

plechtige stilte die over de aarde rustte. Een gevoel van vreugde en geluk komt over me. Deze prachtige voorjaarsnacht moet een voorteken zijn voor het zegenen van mijn brandende liefde. Ik wou dat ik alles kon opschrijven wat ik toen voelde. Zo dicht bij haar en toch zo ver weg! Dat is onmogelijk. Ik vroeg me af waar ze in dat grote huis zou kunnen slapen. Hopende dat ze misschien een beetje wakker was en aan mij zou denken of misschien over mij zou dromen ...'

Midden jaren 1950 vervolgt Henri:

'... Een beetje dwaas? Misschien. Onze liefde was kalverliefde toen ik het opschreef op mijn 18de. Een halve eeuw later grijpt het me nog bij de keel. Ik moest het toen zo opschrijven. Eenmaal aan de universiteit ging onze love story verder met dezelfde problemen, maar brieven waren makkelijker. Jo zat nog op school, het gymnasium. Het huis van de conciërge grensde aan de school. Het was zijn taak de schooldeuren te openen en te sluiten en om laatkomers te melden. Ofschoon de man geen groot gezag had, waren de jongens toch een beetje bang voor hem. Als eerstejaarsstudent

Het echtpaar Van Vloten met hun kinderen in 1915 bij het 25-jarig huwelijksfeest. In het midden mevrouw C.C.F. van Vloten en de heer A. A. van Vloten, tweede van rechts is Johanna (Jo). Bron: Fotocollectie Pieter van Vloten.

gold dat niet voor mij. Als man van de wereld ging ik ervan uit dat conciërges gevoelig waren voor cadeautjes van zilver. Dat bleek het geval. Hij werd een zeer bereidwillige en betrouwbare brievenbus. Ik overhandigde hem 's avonds mijn boodschappen en ontving haar antwoorden op dezelfde manier. De conciërge genoot steeds meer van zijn rol als postillon d'amour. Maar elkaar zien bleef moeilijk. Alleen wanneer de gevreesde vader op reis was, en dat was maar zelden het geval, hadden we een kans elkaar te treffen. De laatste van zulke kansen werd een ramp en vond plaats op een zomerse zaterdagmiddag. Ik was op de fiets vanuit Vollenhoven (bij De Bilt; Henri woonde daar sinds 1908) naar Jo vertrokken. De zon scheen volop. Samen fietsten we naar het stadspark in Utrecht waar we haar Gymnasiumrector ontmoetten die een wandeling maakte. Hij was kort daarvoor ook mijn rector geweest. Heel spontaan nam ik mijn hoed voor hem af en ook hij begroette mij uiterst vriendelijk. Wij stonden verder niet stil bij deze begroeting ...'

Het noodlot slaat toe

'... Maar een paar dagen later kwam er een brief van Jo, dit keer per post. De rector had haar vader geschreven. Wist hij dat zijn dochter op de fiets gezien was met een student? Het was een verschrikkelijke scène geweest. Jo's vader dwong haar hem te beloven mij nooit meer te zien noch te schrijven noch brieven van mij te ontvangen. Tot haar verdriet voegde zij eraan toe dat zij niet anders kon en zich aan deze belofte zou houden. Ik moest haar niet meer schrijven, zelfs niet een antwoord op deze onontkoombare boodschap. Onontkoombaar, ook al beloofde ze dat haar liefde nooit zou wijken en dat betere tijden zouden aanbreken. Dit alles gebeurde terwijl ik op mijn eentje woonde in een cottage op Landgoed Vollenhoven. Het was een verschrikkelijke slag. De wereld leek onder me weg te zinken. Een snaar was gebroken. Een leegte trad op waar eerder een volte bestond. Niets of niemand op aarde zou mij ooit tot zo'n belofte kunnen dwingen. Ik begreep er niks van. Al had ik maar één antwoord mogen schrijven. Ik voelde een wrok. Ik had me nooit gerealiseerd dat een meisje van 17 niet zou kunnen opstaan tegen een tiraniek gedreven vader ...'

Henri vliegt de wijde wereld in

Tot zover Henri Wijnmalen in zijn handgeschreven, niet gepubliceerde memoires. Hij heeft zeer waarschijnlijk Jo nooit meer gezien. Zijn leven krijgt eind 1909 een bijzondere wending. In dat jaar vliegt Blériot als eerste het Kanaal over. Dat spreekt vooral tot de verbeelding van veel jonge mannen. Henri's oom Jaap Verweij, succesvol auto-importeur, haalt hem over vlieglessen te nemen. Henri, die in die tijd meer met paarden en auto's bezig is dan met studeren, geeft zijn studie in Utrecht op en gaat wonen in Frankrijk. Daar haalt hij zijn vliegbrevet, geeft al gauw vliegdemostraties en brengt in oktober 1910 het wereldhoogterecord op zijn naam met een hoogte van 2800 meter. Kort daarna wint Henri de vliegwedstrijd Parijs-Brussel-Parijs (zie afbeelding 6). Het levert hem 100.000 franken op en hij is op slag één van de eerste vlieghelden in Europa. In 1911 trouwt hij met de Belgische operazan-

Het was een liefde die
drie jaar lang mijn hart
deed overstromen.
Haar naam was Jo.

geres Leontine Verheijden; het paar krijgt twee dochters. Henri stopt met race- en stuntvliegen en wordt in 1914 directeur van de N.V. Trompenburg, een onderneming die zowel vliegtuigen als Spyker auto's fabriceert. Het gaat niet goed en in 1922 emigreert Henri met zijn gezin naar Engeland waar hij jarenlang auto's en bouwmaterialen importeert, een vijftal boeken over zijn paardenhobby schrijft en in 1948 verantwoordelijk is voor het onderdeel paardensport op de Olympische Spelen in Londen.

Jo en de familie Van Vloten verhuizen

Het meisje Jo in deze liefdesgeschiedenis is Johanna Antonia Catherina van Vloten (1892-1974).

Haar vader was Anton August van Vloten (1864-1920), in 1890 gehuwd met Constantia Catharina Dronsberg (1866-1936). Het echtpaar zou acht kinderen krijgen van wie Jo de oudste dochter was (zie afbeelding 7). Van 1900-1910 woonde het gezin op Huis ten Bosch. Daarna verhuisde het gezin naar Huize Nimmerdor in de Bethunepolder, de tot woonhuis verbouwde zuivelfabriek. Deze zuivelfabriek was in 1890 door Van Vloten opgericht, want hij wilde in de Bethunepolder moderne vormen van zuivelbereiding introduceren en zo de armoede en werkeloosheid bestrijden. Het project mislukte en daarop besloot Van Vloten – die in 1900 eigenaar was geworden van de Bethunepolder – een modern tuinbouwbedrijf te stichten in de polder. Ook dit project kwam niet van de grond. Na het overlijden van vader Van Vloten in 1920 verhuisde mevrouw Van Vloten in 1921 met de jongste kinderen naar Hilversum.

Johanna heeft na haar schooltijd een verpleegsteropleiding gevolgd en was omstreeks 1918 ‘particulier gegaan’, wat erop neer kwam dat zij in het jonge gezin van Eimert Gerrit van der Loeff (1876-1957) de zorg op zich nam voor diens zieke echtgenote Wijnanda Richard (1886-1919) en hun dochtertje Alida. Twee jaar na het overlijden van Wijnanda trouwt Eimert met Johanna. Het echtpaar krijgt in 1922 een dochter, die vernoemd wordt naar Johanna’s moeder: Constantia Catherina. Het meisje zal met haar (half)zusje Alida in Bussum opgroeien.

Laatste jaren van de familie Kan in Maarssen

Terug naar het echtpaar Kan en hun dochter Lientje op Huis De Vecht. De professor publiceert in 1912 zijn Handleiding bij de beoefening der economische aardrijkskunde. Het dikke boek staat vol beschrijvingen van zo’n zeventig staten, koloniën, protectoraten, bijlanden en bezittingen. Uit dezelfde tijd dateert de foto van vader en dochter die mijn moeder haar leven lang op haar bureau had staan (zie afbeelding 1). Over de laatste levensjaren van het echtpaar Kan-Verweij is weinig bekend. Als haar vader in 1919 overlijdt, is mijn moeder 13 en zit zij in de eerste van het Utrechts gymnasium. Als haar moeder in 1926 overlijdt, studeert Lien in Utrecht en is zij daardoor relatief

jong wees. Zij trouwt in 1928 in Utrecht met Coen Graadt van Roggen. Onze moeder heeft haar zes kinderen nooit veel verteld over haar ouders, onze grootouders, die wij nooit gekend hebben. Dat gold niet voor haar oudere broer Henri die zij als een tweede vader beschouwde; zij was dol op hem en zag hem regelmatig, ook al woonde hij vanaf 1922 in Engeland. Als kinderen hebben wij allen meerdere malen bij oom Henri gelogeerd en konden we genieten van zijn gastvrijheid op Kingswood House bij Henley-on-Thames en van zijn liefde voor dieren en auto’s en ook van zijn verhalen. Hij hield zijn memoires voor ons verborgen; die kwamen een halve eeuw na zijn overlijden tevoorschijn via zijn Amerikaanse kleinkinderen en daarmee kwam ook het verhaal van een ‘Lost Love’ naar boven, met begin en einde in Maarssen aan de Vecht... ●

Noten

1. Vertaling van de Engelse passage:

‘... Op het ijs is iedereen vriendelijk tegen elkaar en schaatsen jongens en meisjes gemakkelijk als paar. Omdat ik nog niet naar school ging, en nogal op mezelf was aangewezen gaf het ijs me een ideale kans andere jongelui uit de buurt te ontmoeten of beter te leren kennen. Eén van hen leerde ik heel goed kennen. Ze was veertien, de oudste van vijf kinderen die met hun ouders op Huis ten Bosch woonden, stroomopwaarts aan de rivier, vlak buiten ons dorp. Ze schaatste niet zo goed. Misschien wel omdat haar ene been een beetje achterbleef. Ze had op het ijs een sterke partner nodig. We schaatsten veel samen, elke dag, bijna de hele dag door...’

Bronnen

- E.J. Rinsma, ‘De 100 lentes van de Bethune’, in: *Nederlandse Historiën* (Berkel en Rodenrijs 1980).
- Fred Gaasbeek e.a., *Maarssen Geschiedenis en architectuur* (Utrecht 2007) 187-188, 276, 363-364, 374-377.
- Gids voor de Vechtstreek* (Amstelveen 1973/1974) 21-33.
- Henry Wynmalen, *Dressage*, 3rd Edition (London 1959) en *A biographical note by Julia Wynmalen* (1984) 289-304.
- Hans Knippenberg & Willem Heinemeijer, *Het begin van de Ruimtelijke Wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam: de eerste leerstoel aardrijkskunde (1877-1907) en zijn bekleder C.M. Kan* (Amsterdam 1997).

Met dank aan de heer Pieter van Vloten voor het beschikbaar stellen van de foto’s van de familie Van Vloten. Ook dank aan Johan Dorst voor de informatie en de hartelijke ontvangst op Nimmerdor.

Geschiedenis van de gereformeerde kerk in Tienhoven. Na jarenlange leegstand gered van de sloop

Jan Boesen

De Nederlandse Hervormde Kerk was sinds 1816 de naam voor de Nederduits(ch)e Gereformeerde Kerk die tijdens de Tachtigjarige Oorlog de officiële kerk van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was geworden. Vanaf 1887 splitst de Nederlandse Hervormde Kerk zich in een hervormd en gereformeerd deel. De eerste naam was Doolerende Gemeente en ging dus mee met de Doleantie, ontketend door ds. Abraham Kuyper. Pas later kreeg deze afscheiding de naam gereformeerd (opnieuw gevormd). Deze afscheiding was in feite een reactie op de door koning Willem I geïnitieerde nieuwe kerkorde, die de Dordtse Kerkorde uit 1618/19 ging vervangen. Bij de Doleantie (afgeleid van het Latijnse *dolere*, klagen) keerden de gereformeerden weer terug naar dit oude reglement.

Gereformeerde gemeente in Tienhoven

In 1886 wordt ds. K.G.M. Westerbeek van Eerten predikant in Tienhoven; hij wordt de stichter van de Gereformeerde Kerk aldaar. De gemeente telde al snel vierhonderd leden, een groot deel van de plaatselijke Hervormde Gemeente. Rond 1900, toen de kerk ten gevolge van een landelijke kerkenfusie al acht jaar lang Gereformeerde Kerk heette, waren

Een ingekleurde ansichtkaart uit 1913 met de gereformeerde kerk en de toenmalige pastorie. De kerktoeren heeft meerdere ramen en de kerktoeren heeft een hekwerk rondom het open stuk. De voorgevel heeft een groot kerkraam en er is nog geen voorportaal aanwezig. Samen met de gevel van de pastorie is het een prachtig gezicht en erg jammer dat dit aanzicht is verdwenen. In bezit van Leunis Volmer, Tienhoven.

het er al ongeveer vijfhonderd. De stap van de predikant en zijn medestanders in de kerkenraad viel niet bij iedereen in de smaak:

'Zo gebeurde het hier, dat het dak der pastorie op een zondagavond na kerktijd met steenen werd beworpen. De kerkeraad bleef bij den pastor tot ongeveer half twaalf uur. Toen hield het op en het was stil geworden, zodat nu gerekend werd, dat de storm over was. Maar midden in den nacht, zoo tegen twee uur, werd de pastorie opnieuw met stenen bewerkt. Nu niet slechts het dak. Neen, de ruiten van de slaapkamer van de dominee werden ingegoooid. De ijzeren bout die voor de blinden was, werd losgerukt. De stenen vielen voor het bed waar hij sliep. Zelfs werd er geschoten. Geen wonder dat de jonge predikant dacht, dat zijn laatste uur geslagen was.'

Om controle te krijgen over wat er op het perceel en in het bijzonder met de kerk zou gaan gebeuren, heeft de auteur van dit artikel de kerk met pastorie gekocht.

Ge kunt u voorstellen dat het nu niet zoo heel lang meer duurde, of de predikant verliet de (hervormde) pastorie. Hij nam met zijn zuster, die toen bij hem was, intrek bij broeder Loenen. Daar hebben ze geruimen tijd geleefd.'

Het hervormde kerkgebouw en de bijbehorende pastorie op nummer 62 werden aan de dolerenden ontnomen, zodat de rond vierhonderd gemeentelieden op zoek moesten naar een nieuwe locatie voor hun kerkdiensten.

Een nieuw kerkgebouw

Van Gerrit van Ettekovén werd op 24 september 1887 aan de Laan van Niftarlake voor f 900 een stuk land gekocht, waarop nu nog steeds de voormalig gereformeerde kerk en pastorie staan. Daar kon op 25 november van hetzelfde jaar al een noodkerk in gebruik genomen worden waarbij vijfhonderd mensen aanwezig waren. Vanaf half juni tot 25 november 1887 werden de kerkdiensten gehouden in het achterhuis van ouderling Dirk Loenen, die tevens veehouder was.

Over het verblijf in het achterhuis van ouderling Loenen schreef ds. Westerbeek van Eerten: *'Wij hebben stoffe te over om den Heere te danken, daar de gemeente metterdaad toont niets te lief te hebben voor 's Heeren dienst. In de godsdienstoefening van zondag 23 oktober [1887] werd voor de tweede maal een som van 1.200 gulden gecollecteerd voor den bouw van de noodkerk; deze vordert goed, maar ondanks het gemis van het kerkgebouw gaat de schare nu evenwel verheugd op.'*

Ook al was het een noodkerk, de fundamenten waren zo goed dat ze 75 jaar lang het gebouw hebben

gedragen. Pas bij de verbouwing van 1964/65 is er een nieuwe fundering gelegd.

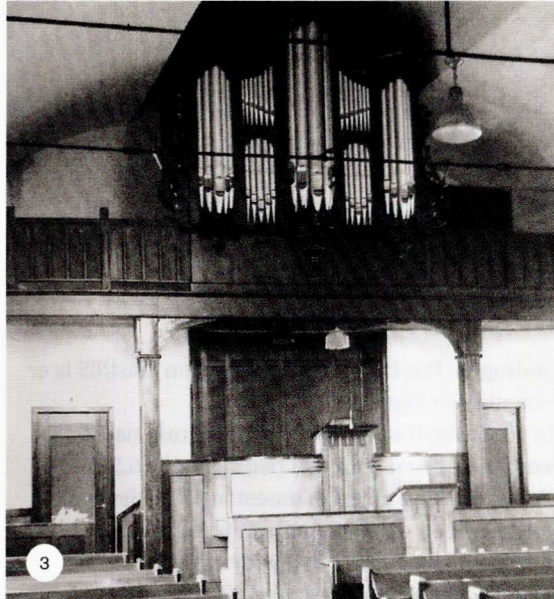
In 1888 wordt er besloten een pastorie naast de kerk te bouwen voor een bedrag van f 5.555. Ds. Westerbeek van Eerten moest in 1890 zijn werk temperen en op 65-jarige leeftijd is hij in een inrichting voor geesteszieken gestorven.

In 1906 wordt de kerk door K. Pieneman uit Maarsseveen gerestaureerd, waarschijnlijk omdat de noodkerk toch enigszins provisorisch in twee maanden tijd was gebouwd. De architect was R. Rijksen (1854-1924) die in Utrecht verschillende gebouwen in Jugendstil ontwierp, waaronder apotheek De Liefde (Voorstraat 6). Er werd een kerktoeren aangebouwd en de voorgevel werd gewijzigd (zie afbeelding 1). Twee nieuwe kleine deuren naast de grote hoofddeur verschaften toegang tot de toren en een kleine bergruimte. De kansel verschoof naar het midden op de westzijde en er werd een cementen vloer gestort. Er werd tevens een verdieping op de consistorie gebouwd, waardoor men het orgel kon bereiken dat naar de achterzijde was verplaatst om meer ruimte te creëren. Tijdens de bouw moest de kerktoeren vanwege een slechte constructie weer worden afgebroken tot op één meter hoogte en opnieuw gebouwd; een strop van f 1.500 die de aannemer nooit heeft kunnen verhalen. Bij ingebruikneming van de kerk in 1907 bleken echter tot ontsteltenis van de kerkgangers de muren af te geven. De muren werden opnieuw gesausd, maar daarmee werd het euvel niet verholpen.

Een kwestie

In 1926 ontstond er in de Gereformeerde Kerken in Nederland een discussie over de interpretatie van de Bijbel. Deze discussie ging over de vraag hoe het eerste boek Genesis geïnterpreteerd moesten worden. Hierin wordt het paradijs beschreven en de manier waarop Adam en Eva door een slang verleid worden. Ds. J.G. Geelkerken, die in Amsterdam-Zuid predikte, bestreed de opvatting dat deze teksten

De kerk na de verbouwing van 1924/25 met een nieuw aangebouwd voorportaal. Uit: Het plakboek Kerkbouw Tienhoven van Ds. Tj. Doesburg (1965).

Interieur van de gereformeerde kerk na de verbouwing in 1924/25. Uit: het plakboek Kerkbouw Tienhoven van Ds. Tj. Doesburg (1965).

letterlijk moesten worden opgevat. In de Synode van Assen in 1926 werd ds. Geelkerken hierdoor gedwongen om de Gereformeerde Kerken te verlaten. Ds. E.L. Smelik (1900-1985), die sinds een jaar predikant in Tienhoven was, schaarde zich aan zijn zijde waarop hem hetzelfde lot trof. Met een deel van de Tienhovense gemeente sloot hij zich daarop aan bij de Gereformeerde Kerken in Nederland in Hersteld Verband. Wederom werd er toen in een boerderij kerk gehouden en wel in de stal van J. Verhoeff. Later zijn zij in een houten kerkje, De Gele Kerk, gaan kerken. Ook het kerkverband ging zo heten en wel door de naam van ds. Geelkerken en bovendien doordat de binnenwanden van het gebouwtje enigszins geel geverfd waren. Het kerkverband werd in 1946 opgeheven omdat men als geheel overging naar de Nederlandse Hervormde Kerk.

Voortgezette bouwwerkzaamheden

In 1924/25 wordt het voorportaal aan de kerk gebouwd en krijgt de kerk een nieuwe, houten vloer. Ook gaat de kansel naar de achtergevel en verdwijnt de bergruimte aan de voorzijde (zie afbeeldingen 2 en 3). J. de Bruin uit Breukelen voert het werk uit. Dit portaal is echter zo slecht aangehecht aan de voorgevel, dat het later een voortdurende lekkagebron is geworden. In 1930 wordt de houten

balustrade waarop de torenspits rust, vervangen door een gewapend betonnen constructie. Deze torenspits deed tijdens de aanvang van de Tweede Wereldoorlog dienst als uitkijkpost waar beurtelings burgers de wacht hielden.

In 1946 wordt de kap van de kerk voorzien van twee mooie booggewelven. Echter, hiervoor moesten de verbindingen tussen het dak worden doorgezaagd, waarop de kap de zijmuren naar buiten drukte en het dak ging doorbuigen. Er zijn dikke balken over het dak aangebracht waarop de kap rust. In 1952 worden er nieuwe leien gelegd op de torenspits. Er worden meerdere ramen dicht gemetseld en de twee deuren naast het voorportaal worden weggehaald, waardoor het aanzicht van de kerk aanzienlijk wordt versoberd (zie afbeelding 4). In 1959 krijgt de kerk nieuwe glas-in-loodramen en verslechtert de algemene toestand van de kerk door scheuren in de muren. In die tijd wordt ook de pastorie naast de kerk afgebroken en in 1960 opnieuw gebouwd. Daarom wordt er in 1961 door ds. Tjalling Doesburg aangevangen met restauratie van de kerk die in 1964/65 wordt uitgevoerd. De kerktoren blijft staan, maar de rest van de kerk wordt tot op één meter hoogte afgebroken en opnieuw opgebouwd. Ook wordt er een nieuwe, betonnen brug gebouwd en het interieur vervangen met 250 zitplaatsen. Totale kosten: f 176.281 onder meer gefinancierd door milde gaven van bijna 350 gemeenteleden.

Vanaf de jaren zeventig is er gewerkt aan de éénwording van de Gereformeerde Kerk en de Hervormde Kerk; vooral in het jeugdwerk ontstond een nauwe samenwerking. Vanaf 2001 is er feitelijk een federatie die in 2004 uitmondt in een fusie. De kerk zal dan Protestantse Kerk Nederland (PKN)-Tienhoven heten. De gereformeerde kerk wordt dan gesloten. Toen de kerk in 2020 aan de auteur van dit artikel werd verkocht, kwam er een einde aan de bazaar en rommelmarkt die elke tweede zaterdag van de maand werden verzorgd door vrijwilligers van de gemeente..

Verkoop van de gereformeerde kerk

In juli 2016 werd door het Kerkgenootschap Protestantse Gemeenschap te Tienhoven de gereformeerde kerk met pastorie onder voorbehoud verkocht aan de Dutch Housing Company (DHC), project-

ontwikkelaar te Den Haag. Tijdens een bijeenkomst van de Bewonersvereniging Tienhoven & Oud-Maarsseveen (BTOM) werd een maquette getoond van vier grote, tien meter hoge woningen. Door een aantal omwonenden is toen een actiegroep gestart om hiertegen te strijden. Zij waren van mening dat zo'n groot bouwproject helemaal niet past in het dorpse karakter van Tienhoven en bovendien in strijd is met het door de gemeente geaccordeerde Beeldkwaliteitskader Tienhoven, Oud-Maarsseveen en de Dorpsvisie Tienhoven, Oud-Maarsseveen, Maarsseveen-Molenpolder en Bethunepolder. Meerdere gesprekken met de kerk en DHC, flyers, een enquête en artikelen in de krant volgden. Op uitnodiging van de gemeente konden enkele omwonenden toetreden tot een klankbordgroep, maar dat heeft slechts twee vergaderingen geduurd. Er werd toen besloten uit de klankbordgroep te stappen. Er kon alleen worden gesproken over de uitvoering, maar niet over de invulling van het bouwplan; dat plan stond namelijk al lang vast. Na een vergeefse zienswijze-procedure, met overigens ruime opkomst, zat er niets anders op dan in juli 2018 een beroepsschrift in te dienen bij de Raad van State. Op 17 oktober 2019 namen vijf

bewoners, waaronder de auteur van dit artikel, deel aan de hoorzitting. Echter, enkele weken voor de uitspraak van de Raad van State, besloot de DHC in december 2019 om onbekende redenen zich terug te trekken. Vervolgens kwamen de kerk en de pastorie opnieuw te koop.

Gered

Om zelf controle te krijgen over wat er op het perceel en in het bijzonder met de kerk zou gaan gebeuren, heeft de auteur van dit artikel toen de kerk met pastorie gekocht.

En de uitspraak van de Raad van State? Die kwam een week later. Alle bezwaren waren verworpen, waarmee het bestemmingsplan om vier huizen op perceel Laan van Niftarlake 40-42 te bouwen was vastgesteld. Met de aankoop zullen deze plannen nooit worden gerealiseerd. Het AD Utrecht kopte: *'Anne's Kerk door inwoners gered van de sloophamer.'* Hiermee werd gerefereerd aan het feit dat de foto van de gereformeerde kerk in Tienhoven (om onbekende reden) boven het bed van Anne Frank hing. Inmiddels is de pastorie verkocht en zal de kerk worden verbouwd tot orangerie voor privégebruik. Op 17 oktober 2020 gaf de gemeente toestemming met de volgende onderbouwing: *'... dat de kerk geen cultuurhistorische bescherming van welke planologische soort dan ook geniet, maar vanwege haar verleden en de kenmerkende toren wel zeker van belang is voor de Tienhovense gemeenschap. Tevens valt te prijzen dat de kerk door de verbouwing een opfrisbeurt krijgt en blijft dienen als kenmerkend gebouw in Tienhoven.'* ●

Na de verbouwing van 1964/65. De toren is blijven staan, maar de rest van de kerk is afgebroken en volledig opnieuw opgebouwd. De pastorie was al in 1960 opnieuw gebouwd.

Bronnen

- Ds. Tj. Doesburg, *Plakboek Kerkbouw Tienhoven* (1965).
- Ds. Tj. Doesburg, *De Kerkbouw der Gereformeerde Kerk te Tienhoven* (U) (1966).
- Ds. W.J.A. van 't Einde, 'Tienhoven in oude ansichten-Geschiedenis (1976)', op: *Website Protestantse Kerk Tienhoven* (www.kerktienhoven.nl)
- 1624-1974, 350 jaar Kerk in Tienhoven, in: *Nederlandse Historiën* (Berkel en Rodenrijs 1974).
- H.J.Ph.G. Kaajan, Smelik, 'Evert Louis (1900-1985)', in: *Biografisch Woordenboek van Nederland* (2010). Zie ook: <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn4/smelik> (12-11-2013)
- Mathijs Steinberger, 'Annes kerk door inwoners gered van de sloophamer', in: *Algemeen Dagblad* (31 januari 2020).

Lange Gracht, Maarssen.

De wandeling van De Pijper in 1916

- een terugblik Deel 13

Ria Tijhuis

De Pijper keert terug vanaf de boerderij Maire Hofstede en gaat via de Schoutensteeg rechtsaf de Langegracht op. Hij komt dan ook langs zijn eigen huis, nummer 45, het pand waarin hij in 1891 een voor die tijd vrij grote kruidenierswinkel (80 m²) begon, een 'Handel in koloniale waren, koffiebrandery en theehandel'. De drie grachten hebben hun naam gekregen rond 1850. Voor die tijd hadden de Schippers-, Heren- en Langegracht de naam Aan de Vecht.

Op het eerste gezicht lijkt er niet veel veranderd te zijn in een eeuw tijd. De lindebomen, bijna voor elke huis één, zijn weliswaar grotendeels verdwenen en ook de elektriciteitsmasten die midden op de weg stonden, zijn verwijderd, maar de rij huizen tot aan de Kaatsbaanbrug staat er vrijwel nog net zoals toen. Bij een kleine twintig panden zijn ook nog de stoep met hekje ter afscheiding van de weg bewaard gebleven. De functie van de diverse panden is door de decennia heen natuurlijk wel veranderd. In veel dorpen en steden wordt de bebouwing bepaald door de aanwezigheid van een kerk of kasteel. In Maarssen is dat niet het geval. Noch rond het oudste gebouw, de Nederlandse Hervormde Kerk, noch rond het voormalige kasteel Ter Meer ontwikkelde zich een dorpskern. In Maarssen is het de rivier de Vecht die de vorm van de dorpskern heeft bepaald. De bebouwing op de drie grachten langs de oevers van de Vecht geeft Maarssen dat bijzondere, eigen karakter en maakt het tot de dorpskern. De huisnummers 2 tot en met 57 vormen samen één gevelrij die de loop van de Vecht volgt.

Om het steeds drukker wordende verkeer door de Schoutensteeg in goede banen te leiden is in 1940 het eerste huis op de hoek van de Langegracht met achterliggende huizen, plus het huis op de Achterdijk nummer 6 gesloopt. De verbrede weg heet vanaf dan Schoutenstraat. De

Maarssense aannemer Van Droogenbroek klaarde de klus van de sloop van deze drie huizen voor f 24,00!

De bebouwing op de Langegracht toont een grote variatie in gevelindelingen en dakvormen. Door de eeuwen heen hebben veel ondernemers hier hun werkadres gehad. Tussen de huizen zijn er hier en daar doorgangen en stegen die voorheen doorliepen tot de Nassaustraat, mede om deze reden dan ook Achterdijk of Achterstraat genoemd. Achter de huizen waren de werkplaatsen van de diverse bedrijfjes gevestigd en in de stegen bevonden zich kleine huisjes voor de werknemers.

In 1892 wordt het Merwedekanaal aangelegd. Daardoor valt het grootste deel van de scheepvaart door de Vecht weg, zo'n 600 schepen per week. Dit betekent een gevoelig verlies voor de bedrijvigheid aan de Langegracht en de Kaatsbaan. In die periode zijn er aan de Langegracht drie kruideniers gevestigd: Kors, Van Doorn en De Pijper. Er zijn vier bakkers: Van Hof, Peeters, Van Arkel en Van Doorn. Ook het koffiehuis van Kouffeld (Ome Klaas), de scheerder Houssart, de schoenmaker Hofman en de textielwinkel van Jütte zullen het in de omzet gemerkt hebben dat de klandizie verminderde. Tijdens zijn rondwandeling in 1916 kan De Pijper constateren dat al deze neringdoenden dan gelukkig nog steeds in bedrijf zijn. In 1904 is Drukkerij Schuileman erbij gekomen en in 1912 melkslijter Jacobus van den Akker. Anno 2021 hebben 5 van de 46 panden nog een bedrijfsmatige functie: een Grieks restaurant op nummer 36, Galerie Pygmalion van Jaap Versteegh op 44, De Draak op 45, restaurant De Eendracht op 51 en Alda Bodyfashion op nummer 55.

De Langegracht nodigt uit tot een wandeling; de mooie gevels, de gevelstenen en bij het huisnummer 27 een tweetal struikelstenen. ●

Criminaliteit in Stichtse Vecht Deel 2

Wally Smits

In deel 1, gepubliceerd in Periodiek 2021-1, hebben we kunnen zien dat de meeste overtredingen en misdaden bestraft werden met betaling van de proceskosten, een boete en in zwaardere gevallen lijfstraffen en verbanning. Dit deel gaat over de doodstraf, zoals deze tot 1811 door het Hof werd uitgesproken.

De doodstraf

De in de ogen van het Hof zwaarste misdaden werden over het algemeen met de dood bestraft. Slechts een enkele keer werd daar een uitzondering op gemaakt, maar dan zitten we al bijna in de negentiende eeuw. Gerrit van Breukelen uit Maarssenbroek, 25 jaar, kende dat geluk. Hij werd in 1794 wegens diefstal van zilver en ook nog eens wegens twee veediefstallen, slechts veroordeeld tot geseling en het toen al uitzonderlijke brandmerken, maar hij hield het leven. Symbolisch werd hij geselsd onder de galg met een strop boven zijn hoofd, ten teken dat hij eigenlijk aan die strop had moeten hangen. Aansluitend mocht hij ook nog eens voor de duur van twaalf jaren in een arbeidsritme komen in het *'s Heerenwerkhuis binnen deze stad'*. Na zijn vrijlating werd hij voor eeuwig verbannen.

Nu komt de stapeling van delicten in beeld. Brandstichting (sporadisch, slecht éénmaal in de Vechtstreek), diefstal in combinatie met bedreiging, bedreiging met geweld, dienstdoen bij de vijand, moord in combinatie met overspel, ketterij/tovenarij en kindermoord werden stevast met de dood in al zijn variaties bestraft. In 1631 wordt Jan Ghijsbertsz van der Aa wegens diefstal en bedreiging onthoofd en zijn lichaam werd daarna ook nog eens 'tentoongesteld'. In hetzelfde jaar onderging Louw Heynricksz, geboren in Nigtevecht, hetzelfde lot wegens bedreiging en geweld tegen de pander Gheryt van Dichteren; bovendien werden zijn goederen geconfisqueerd. Hierna komen we in het door mij onderzochte gebied geen doodstraffen meer tegen voor deze

delicten. Ze waren er natuurlijk wel als er andere strafbare feiten bovenop kwamen, zoals de zaak van Jan Gerritsz die ik onder Categorie 1 al heb uitgewerkt. Hij was kansloos door de stapeling van bedreiging, geweldpleging, doodslag, verkrachting en mishandeling. Wat dit betreft kan men zeggen dat de straffen wat milder werden in de loop der tijd.

Het begrip 'dienstmensen bij de vijand' is in de beschreven 280 jaar nogal eens veranderd. Al naar gelang het overheersende geloof of de veranderende coalities, zelfs binnen de provincie Utrecht, kon het zijn dat je in korte tijd van vriend vijand kon worden of andersom. Jasper Jansz uit Kockengen heeft dat in 1569 mogen ervaren. Hij was in krijgsdienst getreden van de heer van Brederode, heer van Vianen, lid van het Verbond der Edelen, dat in 1566 het bekende Smeekschrift aan Margaretha van Parma aanbood. Brederode werd één van de leidende figuren in het begin van de opstand en probeerde zelfs Utrecht en Amsterdam op de Spanjaarden te veroveren. Dat mislukte en na een falende poging om toch weer in de gunst bij Margaretha van Parma te komen week hij uit naar Emden. Hij werd in mei 1568 bij verstek door de Raad van Beroerten ter dood veroordeeld, maar dat had geen zin meer want hij was al in februari overleden. Jasper Jansz bekende *'buyten pyne ende banden van yser'* dat *'ten tyden die guesen ende rebellen laghen binnen Vianen, hem mede begeven heeft in dienste van des heeren van Brederode, onder den hopman Culenborch'* en dat hij had meegedaan aan de veldtocht naar Amsterdam. Jasper werd *'metter coorde'* geëxecuteerd en zijn goederen werden geconfisqueerd (zie afbeelding 1). Hij had dubbel pech want in deze tijd werden vele mensen die dienstdeden bij de vijand, veroordeeld tot het kortstondige experiment om als gevangenen naar de galeien te worden gestuurd.

Ik ga nu even tegen de chronologie in omdat de

casus van Jasper Jansz een direct gevolg is van de beeldenstorm van 1566. Deze mislukte in Utrecht en als reactie werden ongeveer 230 beeldenstormers uit de stad en het platteland opgepakt en veroordeeld. Van hen kregen 65 een doodvonnis, de rest werd verbannen. Alva, die eind 1567 de nieuwe landvoogd werd, stelde de Raad van Zijne Excellentie in, beter bekend als de Raad van Beroerten of nog erger De Bloedraad en charterde uit de leden van het Hof van Utrecht twee leden als speciale commissaris in deze roerige tijden.¹⁾ Het Hof werd dus een verlengstuk van de Bloedraad. Alles wat anti-Spaans of anti-rooms was, kreeg met dit fenomeen te maken. Dat is dus de tweede keer dat Jasper Jansz de tijd tegen had. Uitgezonderd de in categorie 1 al besproken Anthonia Willemsdochter, de vrouw van koster Jan

Dircxz uit Breukelen die in 1562 werd verbannen, bleef het wat betreft Stichtse Vecht opvallend rustig bij het Hof. De indruk ontstaat dat de Reformatie nog niet erg leefde op het platteland. Wellicht dat het platteland ook niet zo te leiden had onder de hongersnood die in die tijd heerste.

Ruim 30 jaar eerder, in 1534/1535, hadden de wederdopers in Münster hun kortstondige heilstaat gesticht onder leiding van Jan van Leiden. Tot hun verdrijving richtten ze een waar bloedbad aan. Keizer Karel V was erg kort in zijn politiek tegen dit soort gewelddadige ketters: 'Alle wederdopers moesten worden gedood'.²⁾ Peter Petersz, blauwverver uit Antwerpen, ontsprong de dans nog net voor de gewelddadigheden uit. Hij werd eind juni 1534 wegens ketterij veroordeeld tot

Gaat men boos zijn quade gangen/
't Eynd' daar van is opgehangen.

Gaat men boos zijn quade gangen/
't eynd' daar van is opgehangen. Collectie Rijksmuseum Amsterdam.

1

Hendrik Eemkens wordt op de Neude ter dood gebracht. Het Utrechts Archief.

de proceskosten, een geldboete en publieke schuldbelijdenis in de kerk. Hij werd niet eens verbannen. Een jaar later is de situatie anders, dan worden de excessen in Münster gepleegd en volgt een ware klopjacht op wederdopers. Velen werden veroordeeld tot de brandstapel of werden onthoofd en vervolgens tentoongesteld.

Na de verdrijving van de wederdopers uit Münster werden de straffen echter weer milder. Vergifenis vragen en hooguit verbanning is de straf die al in de jaren '50 werd opgelegd. In 1562 moesten Neeltgen Claesdochter - geboren in Vreeland - en Wouter de Vriese wegens ketterij in de kerk hun schuld belijden. Bij haar werd ook nog eens opgemerkt dat ze is verleid tot ketterij. Ketterij - dat wil zeggen het aanhangen van de Reformatie in

de vorm van calvinisme of mennisme, de vrede-lievende vorm van de vroegere wederdopers - werd tot 1580 nauwelijks of slechts licht bestraft. Uitzondering is echter wel de wegens ketterij ter dood veroordeelde Hendrik Eemkens, die in 1562 wel op een heel vreemde manier ter dood werd gebracht. Op de Neude kreeg hij een zakje met kruit om zijn nek gehangen en dat werd met een bos brandend stro op afstand tot ontploffing gebracht (zie afbeelding 2). Na de overgang tot de gereformeerde religie als officiële staatsgodsdienst in 1580, werden de andersgelovigen, zoals katholieken, mennisten en joden weliswaar uitgesloten van overheidsfuncties, maar nergens heb ik processen kunnen vinden waarbij sprake is van hun vervolging. Hoewel er voorbeelden te over zijn dat de gewone bevolking vaak botste met an-

dere geloofsgroepen, deed de overheid - dus in dit geval het Hof van Utrecht - geen moeite om hen te bestrijden. Dit gaf ons in het buitenland de naam dat we een tolerant volkje waren.

Hetzelfde kan gezegd worden van de in de zestiende eeuw onder dezelfde noemer als ketterij genoemde hekserij. Vond al in 1533 een inwoonster van Westbroek wegens hekserij/tovenarij de dood op de brandstapel, zelfs in 1595 was het Hof nog niet milder geworden. Ene Volcken Dircks, tovenaars uit de buurt van Amersfoort, had *'den boosen vijant'*, de algemene aanduiding van de duivel, aangehangen. Het bewijs was wel erg overtuigend. Hij had een wambuis dat hem kon veranderen in een rat of een wolf. Zijn twee zonen konden dat ook. De veroordeling laat zich raden: de brandstapel. Aanzienlijk anders was de uitspraak in de zaak van Maria de Vette, de weduwe De Ronde uit Breukelen, die *'werk gemaakt heeft om aan jonge dochters, welke bezwangerd waren, ... toe te dienen schadelijke kruiden of dranken met het oogmerk om daar door de vrugt of te drijven ... ook ... bedrieglijke waarzeggerij'*. Zij kreeg twee jaar werk(tucht)huis en werd ook toen nog voor de duur van vier jaar verbannen 'uit dit departement'.

Ook in dit soort zaken kunnen we zeggen dat in de loop van de zestiende eeuw het Hof milder is gaan optreden. Het resultaat bleef hetzelfde, maar de doodstraf werd wel een steeds minder bloederig tafereel. Onthoofding, verbranding en verminking komen we in de achttiende eeuw nauwelijks meer tegen. Op de prent van Dirk Kemink uit 1750 zullen we tevergeefs zoeken naar een afbeelding van een verbranding als straf. We komen in de criminele sententies weer niet het radbraken tegen, dat wel weer op de prent van Dirk Kemink voorkomt. In 1710 werd de 21-jarige Cornelia Cornelis, geboren te Honswijk, wegens de moord op haar moeder nog betrekkelijk wreed gestraft. Ze had de vrouw met een stok doodgeslagen. Vanwege de onmenselijke manier waarop zij haar moeder had omgebracht werd ze veroordeeld om *'met de coorde geworgt'* te worden (zie afbeelding 3), maar niet alleen dat. Eerst werd de hand waarmee ze de stok hanteerde met een bijl afgehakt en vervol-

gens werd ze met de gebruikte stok driemaal op het voorhoofd geslagen en daarna zou ze met het koord gewurgd worden tot de dood erop volgde. Daaropvolgend zou het lichaam naar het Zeister Zand vervoerd worden, op een rad gebonden, de hand en de stok eraan vastgebonden en vervolgens *'tentoongehangen'* worden. Voor een goed begrip: ze werd niet opgehangen maar aan een paal gebonden en van achteren gewurgd met een touw; dat is de betekenis van de dood *'metter coorde'*.

Op de Neude kreeg hij een
zakje met kruit om zijn
nek gehangen en dat werd
met een bos brandend stro
op afstand tot ontploffing
gebracht.

Hoewel de 19-jarige Gerrit Claesse Boij alias Schonauwen, geboren in de Gagel, geen moord gepleegd had, kreeg hij toch het doodvonnis met het koord. Hij had maar liefst negen misdrijven op zijn geweten, waarvan zeven diefstallen, soms in combinatie met inbraak onder andere bij de gerechtsbode van Westbroek. Voor ons is hij interessant omdat hier een 'mooi' voorbeeld van het zogenaamde *'beksnijden'* is beschreven. Zijn misdrijven vonden plaats in de periode 1721-1723. Allereerst werd hem door het Hof verweten dat - hoewel hij geleerd had om met boerenwerk de kost te verdienen - hij zich op het dievenpad had begeven en zich ook aan andere snode feiten had schuldig gemaakt. Allereerst had hij op de Maarssense kermis tijdens het koekhakken woorden gekregen met een molenaarsknecht.³⁾ Een kwartier na de woordenwisseling, terwijl de knecht *'sijn water loosde'*, heeft hij hem van achteren aangevallen en met zijn mes een snee in het

Of heb je daar toe
raad gegeven/ De
worgpaal ejndigt
ook u leven.
Collectie Rijksmu-
seum Amsterdam.

3

gezicht gegeven. Een half jaar later deed hij dit beksnijden zonder enige aanleiding nog eens in Zuylen. Bij het loodhuis ontmoette Gerrit Claesse in gezelschap van een vriend een hoedenmakers-knecht die op weg was naar Breukelen. Ze wezen hem de weg en tegelijkertijd pakte Gerrit zijn mes en gaf hem een snee over het gezicht. Zijn vriend voegde daar nog aan toe dat de knecht dat onderweg mee kon nemen. Vreemd gevoel voor humor. Hoewel het beksnijden voor het gewone volk niet iets vreemds was, was het dit voor de gezaghebbers wel, vooral in combinatie met een spoor van inbraken en diefstal. Ook Gerrit Claesse Boij werd met het koord gestraft en tentoongesteld op het Zeister Zand. Daar werd hij ook aan de galg gehangen.

Zou dan de moord als gevolg van liefdesverdriet,

de crime passionel, iets milder bestraft worden? De 33-jarige weduwnaar Hendrik Hageman uit Baambrugge heeft daar niets van gemerkt. Hij had zijn oog laten vallen op Johanna Kreuger uit Loenersloot en kreeg daar ook verkering mee. Toen hij haar ten huwelijk vroeg, weigerde zij toch in verband met de schulden die hij had. Korte tijd later bemerkte hij dat een bekende bij haar was en dat die ook plannen tot een aanzoek had. Ze zouden zelfs getweeën naar Amsterdam gaan. Hendrik werd steeds droeviger en vertrouwde een meid van de boerderij waar hij werkte toe, dat hij de hoop opgegeven had om een goede moeder voor zijn dochtertje te vinden. Op een kwade dag had hij zowel in de ochtend als in de middag sterke drank genuttigd. Er staat echter wel in het vonnis dat hij daardoor niet van zijn verstandelijke vermogens *'verstoken zoude*

Ontugtigheid baard
kindermoorb/ De
zulkie worgt men
met een koorb.
Collectie Rijksmu-
seum Amsterdam.

geweest zijn'; hij was dus niet verminderd toerekeningsvatbaar, zoals we nu zouden zeggen. Hij ontmoette Johanna terwijl ze thee zat te drinken, gedroeg zich erg lomp en trok plotseling een mes uit zijn broekriem waarmee hij haar doodstak. Daarna bedreigde hij het dochttertje ook nog eens met de dood. Het Hof had weinig medelijden met hem. Hendrik moest de kosten van het proces betalen en werd veroordeeld tot de strop; hij werd dus opgehangen. Ditmaal – tijdens de winter van 1810 - sprak het Hof in naam van keizer Napoleon Bonaparte. Lodewijk Napoleon was bij zijn broer in ongenade gevallen en het Koninkrijk Holland was opgenomen in het Franse Keizerrijk.

Als laatste in deze trieste rij vinden we de kindermoorb. Ook hier had het Hof weinig aandacht voor de vaak trieste en wanhopige achtergronden

die hiertoe hadden geleid. Aegien Huijberts - 20 jaar en geboren in Loenen - had al als 16-jarig dienstmeisje in Ankeveen een kind gekregen. Op haar 19e, ditmaal als dienstmeid in Cortrijk, werd ze weer zwanger, deze keer van de knecht. De vrouw des huizes zag wel dat ze zwanger was maar Aegien bleef ontkennen. Haar wanhoop werd echter steeds groter en op een gegeven ogenblik sprong ze in het water om zich te verdrinken. Tot inkeer gekomen klom ze weer op de kant en ging op haar bed liggen waar ze beviel van een meisje. Toen de baby ging huilen heeft ze zeker een kwartier haar hand op het mondje gehouden waardoor het kind stikte. Vervolgens heeft ze ook nog eens een linnen lap om de keel van het kind getrokken. Het dode lichaampje verborg ze in het stro onder haar bed. Eind juli 1733 luidde het vonnis dat ze aan een paal gebonden

zou worden met een pop boven het hoofd, en daar gewurgd zou worden. Vervolgens zou het dode lichaam naar het Zeister Zand gebracht worden *'anderen ten afschrik en exempel'* (zie afbeelding 4).

De 23-jarige Maria Oerhaen heeft van dit exempel niets geleerd. Zij was dienstmeid in Amsterdam en werd daar zwanger. Omdat ze ontkende, liet mevrouw haar door een vroedvrouw onderzoeken en die constateerde dat ze een bijna voldragen vrucht in zich had. Het kind had zich al gekeerd en zou dus binnen veertien dagen ter wereld komen. Het gevolg was ontslag, maar ze kreeg nog wel wat kindergoed mee. Op Pinkstermaandag vertrok ze met haar zwager via Vreeland naar Slootdijk bij Loenen en nam haar intrek in een logement. Tegen de pijn in haar rug dronk ze de nodige brandewijn. Vervolgens is het tweetal vertrokken richting Loenen waar ze een hapje hebben gegeten. Daarna zijn ze richting Nieuwersluis gelopen en toen de barensweeën wel erg heftig werden, kwam de zwager op het idee om langs de Vecht te gaan zitten en het kind daarin te laten vallen tijdens de bevaling. Ze sloegen *'zeecker laentje bij de hofstede Nieuwerhoeck'* in. De knecht van Nieuwerhoeck, die toevallig de deur van het *'plancketsel'* (houten omheining) opendeed, vroeg nog of hij kon helpen maar zijn hulp werd afgewezen. Terwijl de zwager op de uitkijk stond, liet Maria zich in het water zakken en beviel van een kind, dat ze in het water liet liggen om te verdrinken. De nageboorte is ze bij het *'plancketsel'* kwijtgeraakt. Vervolgens ging het tweetal naar de gemene weg (Straatweg), waar ze bij het tolhek uit elkaar zijn gegaan, richting logement in Slootdijk. Ook dit bizarre verhaal eindigt op het Paardenveld waar Maria aan een paal werd gebonden met een pop boven haar hoofd, om gewurgd te worden. Haar lichaam eindigde op het Zeister Zand om op een rad gezet te worden om weer voor anderen als *'afschrik en exempel'* te dienen.

Nawoord

Het zou te ver gaan en ook geen meerwaarde hebben om naar volledige weergave van alle criminele sententies te streven. Vandaar dat het bij een bloemlezing is gebleven van voorbeelden van strafbare feiten die in de Vechtstreek zijn

gepleegd. Ieder voorbeeld had door een ander voorbeeld uit een andere plaats vervangen kunnen worden, maar ik heb iedere kern van Stichtse Vecht aandacht gegeven. Terugkomend op mijn vraag in de inleiding bij deel 1 of er een ontwikkeling in de rechtsgang is te bespeuren, kan ik met de nodige reserves opmerken dat het extreme geweld - zoals onthoofding, verbranding en het afhakken van lichaamsdelen - in de loop van 280 jaar verdwijnt en dat er ook alternatieve straffen komen zoals de spin- en rasphuizen. Vreemd genoeg worden de ex-gevangenen na hun ontslag uit het spin- en rasphuis steevast ook nog eens verbannen uit de provincie Utrecht.

De drie westelijke provincies Utrecht, Holland en Zeeland geven wel de indruk dat ze zich bijzonder verheven voelden op het gebied van veiligheid en het handhaven daarvan, getuige de veelgelezen uitspraak *'in een land waar justitie vigeert'* (toegepast wordt, regeert). Ze stegen toch wel uit boven de wetteloosheid en chaos van de omringende provincies en met name de Generaliteitslanden, waar vele veroordeelden vandaan kwamen. Ook werd met een zekere trots vermeld dat de meeste gevangenen bekend hadden zonder gemarteld te worden; dat was dan ook in hun ogen iets middeleeuws. Velen werden echter wel voorafgaand aan de bekentenis op de pijnbank gelegd. Waarschijnlijk uit angst voor een herhaalde marteling bekenden de meesten *'sonder pijn en banden van ijzer'*. Laten we dit maar een tussenstap noemen op weg naar afschaffing van de pijnbank. We schuiven heel langzaam in de richting van ons moderne rechtssysteem, hoewel we nog wel tot 1870 moesten wachten tot in Nederland de doodstraf officieel werd afgeschaft en pas in 1983 uit het militaire strafrecht verdween. ●

Noten

1. Jan van Vliet, *Ketters rond de Dom* (Utrecht 1987) 44 e.v.
2. Idem. p. 20 t/m 25.
3. Niet te verwarren met koekhappen dat men in die tijd eigenlijk onhygiënisch vond. Met koekhakken werd een vettige platte koek met een bijtje of knuppel in bepaalde geometrische stukken verdeeld. Voldeed men aan de opdracht dan volgde de beloning, mislukte de 'mepperij' dan moest men aan de exploitant een bepaald bedrag betalen.

Nieuwe boeken in de bibliotheek van de HKM

EEN WRANG FEEST

Hoe velen de bevrijding niet overleefden.

Auteur: Marjolein Bax

Uitgeverij Balans

In 2019 hebben Hans van Bemmel en ik een lang gesprek gehad met Marjolein Bax over de gebeurtenissen op Bevrijdingsdag in Maarssen, 5 mei 1945 en de trieste gebeurtenissen op die dag. Leden van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS), het voormalig verzet dat sinds

5 september 1944 onderdeel uitmaakte van de krijgsmacht, kwamen op diverse plaatsen in het dorp tot hun verrassing in vuurcontact met de bezetter. De capitulatie was immers om 8 uur 's ochtends ingegaan en de Duitsers hadden opdracht gekregen om de wapens neer te leggen. Leden van de BS moesten strategische punten veiligstellen tot de bevrijders deze taak van ze zouden overnemen. Hoe anders zou het verlopen. Bij de brug over het toenmalige Merwedekanaal kwam het tot een vuurgevecht met Duitse troepen, op het Fort Maarsseveen eveneens en op de Vecht op de hoogte van Geesberge werd een roeiboot met daarin BS-ers onder vuur genomen. Het trieste resultaat was zeven doden aan Nederlandse zijde en een onbekend aantal doden en gewonden aan Duitse zijde. Niet alleen in Maarssen liep Bevrijdingsdag op een drama uit, in heel bezet West-Nederland vonden dit soort confrontaties plaats. Het resul-

taat was ruim 160 onnodige doden aan Nederlandse zijde en ongeveer 40 getelde doden aan Duitse zijde.

Marjolein Bax schetst in haar boek zeer uitgebreid niet alleen al deze incidenten, maar ook hun achtergrond en dat resulteert in een onthutsend beeld van de chaotische toestand en miscommunicatie ten tijde van de bevrijding. Hoewel haar focus ligt op de periode van 4 mei tot en met 8 mei 1945 gaat zij uitgebreid in op de voorgeschiedenis van de gebeurtenissen. Vanaf de invasie in Normandië, 6 juni 1944, was de regering in ballingschap en met name koningin Wilhelmina bezig om de verzetsgroepen te bundelen in de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten. De Ordedienst, de Landelijke Knokploegen en de Raad van Verzet zouden hierin opgaan om zodoende te bewerkstelligen dat bij de uiteindelijke bevrijding Nederlanders voorop zouden gaan. Prins Bernhard zou hun bevelhebber worden. Alleen al deze samensmelting zorgde voor onderlinge wrijving. Bovendien waren de geallieerde bevelhebbers Eisenhower en Montgomery door hun ervaringen in Frankrijk, België en Italië niet van plan om dit nieuwe leger een prominente rol te geven bij de bevrijding van Nederland. Het verzet, de BS, werd echter via droppings wel voorzien van wapens en communicatieapparatuur, maar bleef ondanks hun goede wil een slecht geoefend leger.

Tegen de bevrijding was generaal Blaskowitz, die in Maarssen geen onbekende was omdat hij geregeld op de buitenplaats Vechtenstein verbleef, opperbevelhebber van het Duitse leger in Nederland geworden en hij was niet van plan om zomaar te capituleren. Bax schetst tot in detail hoe hij keer op keer weigerde te capituleren, mede uit angst dat zijn leger afgevoerd zou worden naar Rusland om daar in slavernij te verkommeren. Verwarrend was het bericht

dat de Duitsers op 4 mei een capitulatieverdrag hadden getekend op de Lüneburger Heide voor heel Noordwest-Europa, dus inclusief Nederland, maar dat Blaskowitz wel bereid was tot een wapenstilstand, maar nog niet tot capitulatie. In de nacht van 4 op 5 mei volgde er een regen van bevelen en tegenbevelen richting de BS waarvan een groot aantal hun doel niet eens bereikte, zodat op de ochtend van 5 mei de informatiechaos compleet was. Op vele plaatsen kwam de BS in uniform in het daglicht, terwijl dat niet de bedoeling was, want ze mochten Duitsers niet ontwapenen, dat zouden de geallieerde troepen of de Duitsers zelf organiseren. Maar toch vonden overal in het westen confrontaties plaats, waarbij er niet alleen op 5 mei maar zelfs op 8 mei nog doden te betreuren vielen. Bax beschrijft in haar boek deze gebeurtenissen van uur tot uur en schetst op deze manier een indringend en verbazingwekkend beeld van de gebeurtenissen op Bevrijdingsdag, de dag waarop in vele plaatsen uitbundig werd gefeest. Dat gold voor velen echter niet, het was voor hen een Wrang Feest.

Wally Smits

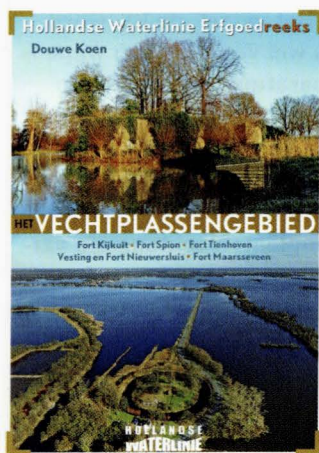
HET VECHTPLASSENGEBIED

Auteur: Douwe Koen

Hollandse Waterlinie Erfgoed reeks

Uitgave op initiatief van de historische kringen van Loenen, Breukelen en Maarssen

Uitgeverij Stokerkade

De Nieuwe Hollandse Waterlinie is genomineerd om geplaatst te worden op de UNESCO Werelderfgoedlijst. Deze nominatie heeft vanzelfsprekend geleid tot veel extra aandacht voor dit culturele erfgoed. In deze

uitgave beschrijft de auteur de nog zichtbare elementen van dit groots opgezette verdedigingswerk in onze regio met daarbij de ontstaansgeschiedenis en de ontwikkeling ervan vanaf het begin van de negentiende eeuw.

In het boek ligt de nadruk op de forten in het Vechtplasengebied, te weten Fort Kijkuit, Fort Spion, Fort Tienhoven, Fort en Vesting Nieuwersluis en Fort Maarsseveen. Met deze locaties als uitgangspunt geeft de schrijver een uitvoerig en helder beeld van het strategische belang en de historische achtergrond van de bouwwerken. Water speelt natuurlijk de belangrijkste rol bij de verdediging tegen invallen van vreemde mogendheden; dit gebeurde al vanaf het begin van de zeventiende eeuw met de Oude Hollandse Waterlinie.

Koen schrijft over de bescherming, bewapening, bemanning en beplanting van de diverse fortificaties en over de inundatie die bij de verdedigingsstrategie een essentiële rol speelde. Onderhoud en technische aanpassingen komen ook aan de orde. De belangrijke Kringenwet wordt behandeld; daarin werd de bebouwing in de omgeving van de forten nauwkeurig geregeld. Het boek sluit af met een hoofdstuk over opheffing, hergebruik en herbestemming van deze indrukwekkende verdedigingslinie. Prachtige foto's en veel informatieve, technische tekeningen ondersteunen de informatie in deze boeiende uitgave. ●

Piet Gentenaar

Zwemmen bij de Plankjeslaan in Maarsseveen

Hans Sagel

In 1982 schreef voorzitter Dick Dekker van de HKM een artikel in dit Periodiek over de Lanen en de aldaar gelegen Plankjeslaan, de huidige Zogweteringlaan. Dat stuk is nu ook gemakkelijk te vinden op de website van de HKM, jaargang 9, nr. 1, mei 1982. Het is nog altijd een mooi, interessant verhaal en zeker weer actueel nu er, na het binnenkort verdwijnen van de rioolwaterzuiveringsinstallatie en de werf van de gemeentereiniging, woonhuizen in dit gebied gebouwd gaan worden. De Zogwetering is een al heel oud afwateringskanaal, dat werd gegraven precies op de grens van het deel van Maarssen en Maarsseveen waar zand en klei bij overstromingen werden afgezet door

de Vecht en het daarachter beginnende veengebied. Bij de ontginning van het veengebied diende de wetering of watering om het water uit de veenmoerassen naar de Vecht af te voeren en dit drassige gebied zo droger en toegankelijker te maken. Het woord zog, ook vaak als 'sog' geschreven, is verwant aan zogen, zuigen en zeug (vrouwtjesvarken). Het water uit het veen, oorspronkelijk hoog gelegen, werd door de Zogwetering op een natuurlijke wijze weggezogen. Later werkte dit niet meer en was bemaling met inmiddels al lang verdwenen windwatermolens (onder andere de molen van Van Garderen) noodzakelijk.

Dekker schreef in het genoemde stuk: *'De naam Plankjeslaan dankt zijn ontstaan aan drie plankjes, die over een doorwaadbare plaats lagen, waar de (Zogwetering) laan nu nog zijn laagste punt heeft en waar een sloot, komende van de Diependaalsedijk op (de Zogwetering) aansloot'* (zie afbeelding 1). In het bevolkingsregister van 1860-1880 vond hij een bevestiging voor het officiële gebruik van de naam Plankjeslaan. Een

Naar aanleiding van één van de foto's over de Westhill-kapel in het vorige nummer van deze rubriek, nummer 85, stuurde mevrouw Heleen Rientsma-Witvliet uit Amsterdam, die het artikeltje opgestuurd kreeg door een Maarssense vriendin, een erg aardige reactie. Ze schreef onder andere: *'Ik was dan ook zeer verrast toen ik de tweede foto zag, die uit 1934. Deze foto is mij zeer vertrouwd! Het is namelijk mijn moeder die voor het*

aantal boerderijen en woningen nabij de Zogwetering werd daarin toen aangeduid met het adres Plankjeslaan 138 tot en met 142. Verder beschreef hij dat bij de plankjes door de jeugd uit de Lanen veelvuldig werd gezwommen. Op afbeelding 2 is dit spectaculaire gebeuren door fotograaf en slager Toon Dorresteyn (1890-1955) omstreeks 1925 vastgelegd. Wat een, zeker ook qua kleding, schitterend zomers tijdsbeeld! Werkelijk iets om met veel nostalgie aan terug te denken.

Wat zou Dick Dekker, zoals ik mij hem herinner, deze twee foto's graag als illustratie bij zijn stuk hebben willen plaatsen. Hij schreef graag verhalen over de historie van Maarssen, maar was ook altijd op zoek naar afbeeldingen om deze nog meer kleur te geven. Wat was hij enthousiast toen we samen in het oude Amsterdams Historisch Archief aan de Amstel de foto's ontdekten, die Jacob Olie in Oud-Zuilen maakte. Het is dan ook erg fijn, dat deze twee foto's, inmiddels 39 jaar na het verschijnen van Dicks artikel over de Plankjeslaan, dankzij Luda Diepgrond-Dorresteyn, bij wie ik ze in een album vond, alsnog een plekje in het Periodiek krijgen. Het is wonderlijk te weten dat ze een tijdje praktisch onder het handbereik van Dick zijn geweest. Hij en Toon Dorresteyn waren, na diens pensionering in 1949, immers enige jaren naaste burens op het Zandpad!

zondagschoolklasje staat. Ze heette Toos Losscher.'

Mevrouw Losscher (1907-1999), opgeleid als onderwijzeres, blijkt jaren betrokken en actief te zijn geweest bij Westhill en was volgens haar dochter zeer enthousiast over de Westhill-methode. Bekend is in Maarssen dat er uit het werk bij de kinderkapel nogal wat huwelijken zijn ontstaan. Het is leuk te lezen hoe Heleen Rientsma in de laatste alinea van haar briefje dit als volgt bevestigt: *'Westhill heeft ook op een andere manier een belangrijke rol gespeeld voor mij en mijn broers en zus. Mijn ouders hebben elkaar daar leren kennen. Volgens mijn moeder kwamen er geregeld theologische studenten (van de Universiteit van Utrecht) luisteren achter in de 'klas' als voorbereiding op hun werk om aan kinderen het evangelie te vertellen. Mijn 'aanstaande' vader zat een keer onder deze studenten en kwam na afloop van de bijeenkomst naar mijn moeder toe en complimenteerde haar met de voordracht. Zo is het gekomen...'*

Hebt u op- of aanmerkingen naar aanleiding van deze rubriek of misschien zelf een voor publicatie geschikte foto, dan wordt u vriendelijk verzocht dit schriftelijk of telefonisch door te geven aan J.H. Sagel, Van Lingelaan 85, 3602 PB Maarssen, tel: 0346561457, e-mail: hanssagel@gmail.com ●

het oude regthuys
eetcafé • feestcafé • catering

laan van niftarlake 101 • 3612bp • tienhoven
telefoon 0346 - 28 13 82 • website hetolderegthuys.nl

HAIRFASHION

maarssen

HAIRFASHION MAARSSSEN
PROFESSIONALS
IN HAARVERZORGING

EEN MOMENT
VOOR JE HAAR
EN VOOR JEZELF

PERSOONLIJKE AANDACHT EN DESKUNDIG ADVIES

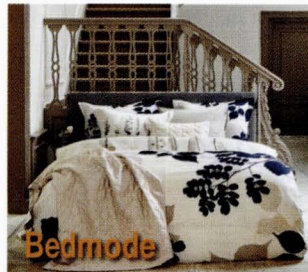
DIRECT EEN AFSpraak MAKEN
TEL. 0346 562032
HAIRFASHIONMAARSSSEN.NL

OF DOWNLOAD
ONZE APP

HAIRFASHION MAARSSSEN | KAATSBAAN 3 | MAARSSSEN

de Graaff

slapen/bedmode/lingerie/linnenshop

Kaatsbaan 48
3601 ED Maarssen
0346-562122
www.degraaffmaarssen.nl

Ritter
MAKELAARDIJ

aankoop • taxaties
verkoop • hypotheek
verhuur • nieuwbouw

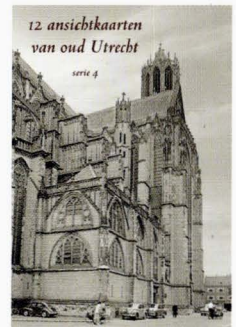
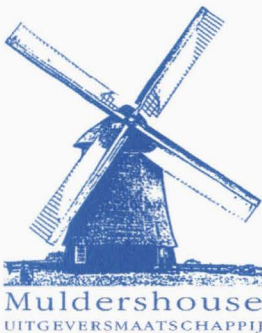
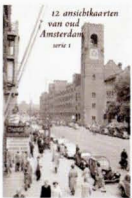
Sterk door Service!

Nassastraat 14
3601 BG Maarssen
0346 - 58 50 30

ritter@era.nl
www.eraritter.nl
erarittermakelaardij
@ERA_Ritter

**Afbeeldingen en foto's uit een andere tijd. Kunst van alle tijd.
Gevat in kalenders of doosjes met ansichtkaarten. **Bekijk onze website!****

muldershouse.nl